

Wilders & Verdonk onder de loep

Een onderzoek naar de berichtgeving over Wilders en Verdonk in *De Telegraaf* en *de Volkskrant* in de periode Van april 2008 tot juni 2009

Master Thesis Media en Journalistiek
Nienke Hers
Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen
Erasmus Universiteit Rotterdam

Begleider:	Dr. Chris Aalberts
Tweede lezer:	Prof. Dr. Jeroen Jansz
Studienummer:	279560
Email:	nienkehers@gmail.com
Datum:	januari 2010

Voorwoord

Soms kijk je als een berg tegen iets op, maar valt het uiteindelijk wel mee. Dit was het geval bij het schrijven van deze scriptie ter afsluiting van mijn Master Media en Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. In het begin had ik de nodige opstartproblemen, maar eenmaal bezig ging het schrijven toch sneller dan verwacht.

Ik kijk met een tevreden gevoel terug op mijn scriptieperiode. Graag wil ik mijn ouders en vrienden bedanken voor hun aanmoediging en steun. Tot slot bedank ik mijn begeleider Chris Aalbers die veel geduld met mij had, mij vaak een andere kijk op dingen gaf en waar nodig mij met beide benen weer op de grond zette als ik te ‘moeilijk’ aan het doen was. Onze gesprekken heb ik altijd als erg plezierig ervaren.

Nienke Hers

Rotterdam, januari 2010

Inhoudsopgave

HOOFDSTUK 1: INLEIDING.....	5
1.1 Aanleiding.....	5
1.2 Vraagstelling.....	9
1.3 Relevantie.....	10
1.4 Leeswijzer.....	11
HOOFDSTUK 2: THEORETISCH KADER.....	12
2.1 Het Nederlandse politieke bestel.....	12
2.1.1 Verzuiling.....	12
2.1.2 Polarisatie.....	13
2.1.3 Poldermodel.....	14
2.1.4 De opkomst van het populisme.....	15
2.2 De veranderende rol van de media en de kiezer.....	16
2.3 Populisme.....	19
2.4 Framing.....	20
2.4.1 Definitie.....	20
2.4.2 Framingonderzoek.....	21
2.4.3 Framing-effecten.....	23
2.5 Conclusie.....	25
HOOFDSTUK 3: METHODE.....	26
3.1 Inleiding.....	26
3.2 Inhoudsanalyse.....	27
3.3 Onderzoeksvariabelen.....	29
3.3.1 Soort artikel.....	30
3.3.2 Plek in de krant.....	32
3.3.3 Vermelding Verdonk en/of Wilders in de titel.....	32
3.3.4 Issues.....	32
3.3.5 Actoren.....	33
3.3.6 Tone-of-voice.....	34
3.3.7 Frames.....	34

3.4	Data-analyse.....	37
3.5	Principale componentenanalyse.....	38
3.6	Rapportage van de resultaten.....	41
HOOFDSTUK 4: RESULTATEN.....		42
4.1	Soort artikel.....	42
4.2	Plek in de krant.....	43
4.3	Vermelding Verdonk en/of Wilders in de titel.....	45
4.4	Issues.....	46
4.5	Actoren.....	49
4.6	Tone-of-voice.....	51
4.7	Frames.....	52
	4.7.1 Conflictframe.....	53
	4.7.2 Human-interestframe.....	54
	4.7.3 Populistisch frame.....	54
	4.7.4 Economisch-gevolgenframe.....	55
HOOFDSTUK 5: CONCLUSIE EN DISCUSSIE.....		56
5.1	Vershil tussen Wilders en Verdonk.....	57
5.2	Vershil in periode.....	58
5.3	Vershil in krant.....	60
5.4	Conclusie.....	62
5.5	Discussie.....	63
LITERATUURLIJST.....		65
BIJLAGEN.....		68
I	Codeerschema	
II	Geanalyseerde artikelen	
III	Tabel principale componentenanalyse	

1.1 Aanleiding

‘Pim Fortuyn, Geert Wilders en Rita Verdonk hebben het populisme weer op de politieke en maatschappelijke kaart gezet’ (Zijderveld, 2009).

Fortuyn was in vele opzichten een populist volgens het boekje. Hij zette zich af tegen de gevestigde politieke partijen door te spreken over de ‘puinhopen van paars’ en was iemand die zei wat de ‘gewone mensen’ dachten (Koole, 2006). In 2002 brak Lijst Pim Fortuyn (LPF) een record door als nieuwe partij, twee weken na de moord op Pim Fortuyn, met 26 zetels de Tweede Kamer binnen te komen. Het populisme van Fortuyn werd de laatste jaren voortgezet door Geert Wilders’ Partij voor de Vrijheid (PVV) en Rita Verdonks Trots op Nederland (ToN). Beiden splitsten zich af van de VVD en bepleiten voor een rechts-populistische koers.

Populistische partijen zoals de PVV en ToN zijn eigenlijk ‘vreemde eenden in politieke bijt’ (Lucardi, 2009: 176). Ze horen niet thuis in het rijtje van de traditionele Nederlandse politieke stromingen: de christen-democraten, sociaal-democraten en de liberalen. Zij onderscheiden zich duidelijk van de gevestigde politiek door hun opvattingen, stijl en organisatie. De PVV en ToN spelen gretig in op de ontstane ‘kloof’ tussen burgers en politiek en laten zien hoe gemakkelijk het is om in het traditionele politieke bestel in te breken (Pels, 2007, 18; Wansink, 2004: 282).

Wilders begon zijn carrière als Tweede Kamerlid voor de VVD in augustus 1998 (Parlement & Politiek, 2009). Onder leiding van Bolkestein ontwikkelde de VVD zich in die periode tot een partij die zeer kritisch stond tegenover de instroom van asielzoekers en andere niet-Westerse immigranten. Ook de rol van de Islam in Nederland werd kritisch gevolgd (Blok en Van Melle, 2008: 25). Bolkestein werd in 1998 opgevolgd door Dijkstal en de partij begon een wat meer gematigde koers te volgen. Wilders kon zich hier niet in vinden en pleitte samen met fractiegenoot Gert-Jan Oplaat voor een rechtsere koers van de VVD in de notitie *Recht(s) op je doel af*. Zij verzetten zich met name tegen de mogelijke toetreding van Turkije tot de Europese Unie (Lucardi, 2009: 178). Dit leverde interne ruzies en meningsverschillen

---

op waarop Wilders in september 2004 de Tweede-Kamerfractie van de VVD verliet nadat de situatie onhoudbaar was geworden.

Wilders ging verder als eenmansfractie onder de naam 'Groep Wilders. 'Wilders ontpopt zich als onafhankelijk Kamerlid tot een politicus die gevoelige punten over de Islam in Nederland en de houding van de moslims in de Nederlandse maatschappij voortdurend op de politieke agenda weet te zetten' (Blok en Van Melle 2008: 26). Sinds die tijd is er ongekend veel aandacht voor Wilders in de media.

Begin 2006 verandert Wilders 'Groep Wilders' in de Partij Voor de Vrijheid (PVV). Tijdens de verkiezingsstrijd in 2006 laat de PVV duidelijk merken een partij te zijn die zich op de rechterflank van het politiek spectrum bevindt. In het verkiezingsprogramma van 2006 *Klare wijn* stelt hij een 'rechtse kentering' voor, die zou leiden tot lagere belastingen, een kleinere overheid, een harde aanpak van immigratie en integratie en beter onderwijs' (Lucardi, 2009: 178). Bij de Tweede Kamerverkiezingen in november 2006 boekt de PVV een winst van negen zetels.

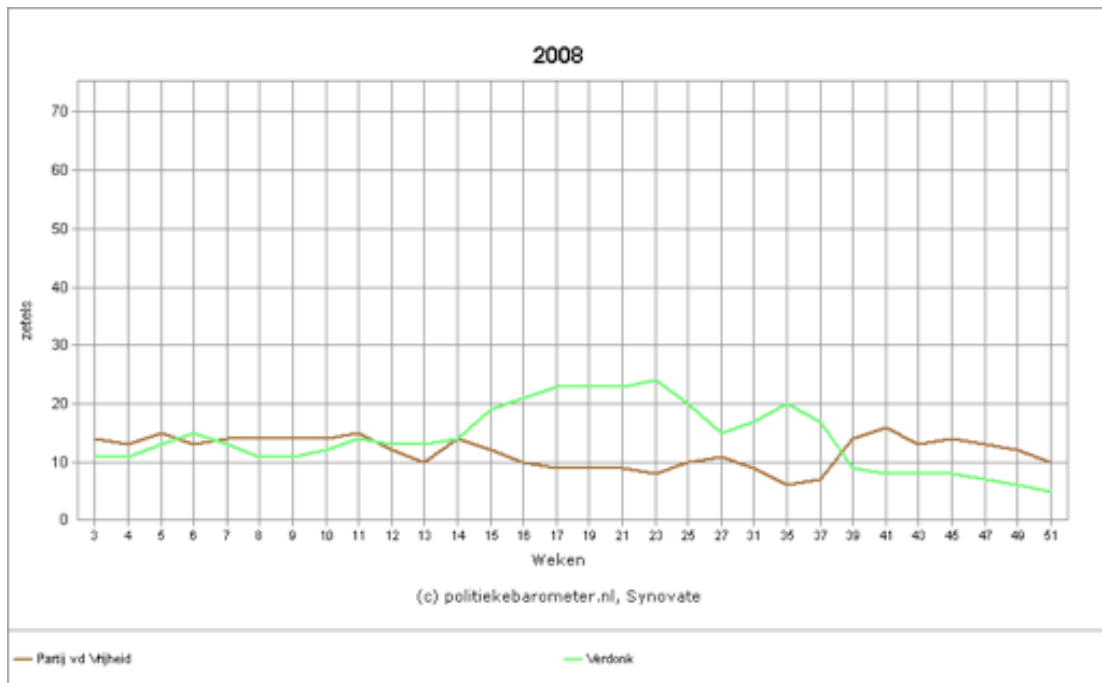
Verdonk maakt in april 2006 bekend zich kandidaat te stellen voor het lijsttrekkerschap van de VVD voor de Tweede Kamerverkiezingen in november 2006 (Parlement & Politiek, 2009). De toenmalige minister van vreemdelingenbeleid nam het hierbij op tegen partijgenoot Mark Rutte. Verdonk verliest, maar krijgt bij de verkiezingen van 2006 meer voorkeursstemmen dan Rutte. Ze doet vervolgens in november, na de verkiezingsuitslag, alsnog 'een greep naar de macht binnen de VVD' (Houtman en Achterberg, 2009: 5). Zij beroept zich hierbij op haar 620.555 voorkeursstemmen. De fractie gaf aan niet in te gaan op het verzoek van Verdonk. Hoewel Verdonk na fractieoverleg aangaf zich achter lijsttrekker Rutte te scharen, uitte ze meerdermalen kritiek op Rutte en de koers van de VVD. In juni 2007 liet ze in de *Volkscrant* (2007) het volgende over Rutte weten: 'Hij is een fatsoenlijke VVD'er, maar niet echt rechts. Dat kan ik er niet van maken'. Rutte maande haar hierop geen uitspraken meer te doen buiten het terrein van haar eigen portefeuille.

Echter in september uitte Verdonk wederom kritiek op de koers van de VVD tijdens een toespraak bij een diner. Zo liet zij weten dat de VVD onzichtbaar is geworden in het vreemdelingendebat en dat daar iets aan moest gebeuren (Elsevier, 2007). Verdonk werd door haar uitspraak uit de fractie gezet en besloot verder te gaan als eenmansfractie. Deze wordt aangeduid als Lid Verdonk. Op 17 oktober 2007 maakte Verdonk bekend een nieuwe politieke beweging op te willen richten met de

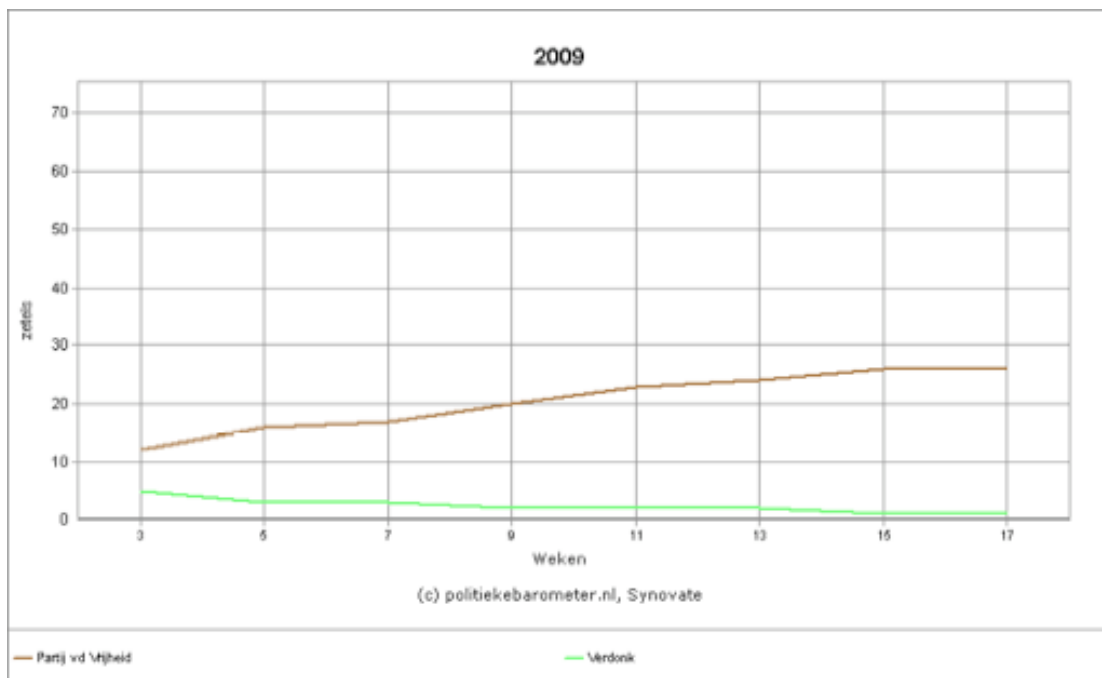
---

naam Trots op Nederland. Op 3 april 2008 presenteerde Verdonk officieel haar partij Trots op Nederland.

Na de lancering van haar partij klom Verdonk in de opiniepeilingen op naar 24 zetels begin juni 2008. Haar populariteit is weergegeven in grafiek 1 (Synovate, 2009). Dit ‘succes’ heeft ze echter niet lang vast kunnen houden en ze daalde in de periode hierna flink in diezelfde peilingen. Op dit moment, januari 2010, is er van de 24 zetels geen enkele meer over. Op het hoogtepunt van Verdonk, begin juni 2008, stond Wilders er in de peilingen een stuk minder goed voor. De PVV kon in diezelfde periode rekenen op slechts acht zetels. Vanaf september 2008 begon Wilders in de peilingen echter langzaam te stijgen en niet lang daarna waren de rollen omgedraaid, zoals is weergegeven in grafiek 1 en 2. Verdonk stond niet langer boven Wilders in de peilingen. In juli 2009 doet Wilders het met 32 zetels in de peilingen zelfs beter dan Fortuyn tijdens zijn zege in 2002. Uit onderzoek gehouden door de Synovate in april 2009 ‘*Waar zijn alle Trots op Nederland-stemmers gebleven?*’, blijkt dat vier op de tien mensen (39%) die in het tweede kwartaal van 2008 op Verdonk zouden stemmen nu de voorkeur zouden geven aan de PVV. 15% blijft bij ToN, 12% kiest voor de VVD, 11% stemt niet of weet niet op wie ze zouden stemmen en de overige oud-ToN-kiezers zijn redelijk gelijk verdeeld over de overige partijen.

Grafiek 1

Grafiek 2

Opiniepeilingen laten zien welke partijen er zetels winnen en welke partijen er zetels verliezen als er op dat moment verkiezingen worden gehouden. De peilingen geven duidelijk grote kiezerswisselingen weer. Deze wisselingen worden veroorzaakt door de zogenoemde ‘zwevende kiezers’: kiezers die geen vaste partijvoorkeur meer hebben en in korte tijd van partijvoorkeur kunnen wisselen. Een belangrijke vraag in dit geheel is wat er nu voor zorgt dat deze kiezers vertwijfeld van de ene naar de andere partij zweven. Hoe worden zij beïnvloed bij het maken van hun keuze?

De media kunnen een belangrijke rol spelen bij de beïnvloeding van kiezers. Zij spelen een belangrijke rol bij de vorming van de zogeheten ‘publieke opinie’. Kranten doen dit bijvoorbeeld door te bepalen aan welke onderwerpen ze aandacht besteden (*agendasetting*) en hoe ze over die onderwerpen berichten (*framing*). Framing is de ‘inkadering’ van het nieuws. Door het nieuws vanuit een bepaald kader te beschrijven, kan de perceptie van het publiek worden beïnvloed (Campbell, 2004: 162-163). De invloed van kranten op de partijkeuze van de kiezer is moeilijk te bewijzen. Wellicht zouden de gebruikte frames in de berichtgeving over Wilders en Verdonk een rol kunnen spelen in de perceptie van de kiezers. De opvallende omslag in de publiek opinie met betrekking tot Wilders en Verdonk en de mogelijke rol die frames hierbij hebben gespeeld vormen de aanleiding om de berichtgeving in de Nederlandse dagbladen over Wilders en Verdonk onder de loep te nemen.

1.2 Vraagstelling

De vraag die in dit onderzoek zal worden beantwoord is: “*Op welke wijze berichten De Telegraaf en de Volkskrant over Wilders en Verdonk in de periode van april 2008 tot april 2009 en hoe verhouden deze uitkomsten zich tot de zetelpeilingen in diezelfde periode?*” De geformuleerde onderzoeksvraag valt uiteen in drie deelvragen, namelijk:

- 1) Wat is het verschil in berichtgeving over Wilders en over Verdonk?
- 2) Wat is het verschil in de wijze van berichtgeving over Wilders en over Verdonk tussen de periode waar Verdonk boven Wilders in de peilingen staat en de periode waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen staat?;
- 3) Wat is het verschil in berichtgeving over Wilders en over Verdonk door *De Telegraaf* en *de Volkskrant*?

Om erachter te komen hoe er over Wilders en Verdonk in de kranten wordt bericht worden de volgende aspecten bekeken:

-
- Welke soort artikelen worden er gebruikt in de berichtgeving over Wilders en Verdonk?
  - Welke plek nemen de artikelen over Wilders en Verdonk in de krant in?
  - Worden Wilders en Verdonk vermeld in de titel van de artikelen?
  - Met welke issues worden Wilders en Verdonk in verband gebracht?
  - ‘Wie is de belangrijkste actor in de artikelen waarin Wilders en Verdonk worden genoemd?’
  - Welke tone-of-voice wordt er in de artikelen gebruikt over Wilders en Verdonk?
  - Welke frames hanteren de kranten in de artikelen over Wilders en Verdonk?

1.3 Relevantie

Het doel van dit onderzoek is om te kijken op welke wijze de populistische partijen PVV en ToN door de Nederlandse dagbladen worden weergegeven. Ook zal er worden gekeken hoe de uitkomsten van dat onderzoek zich verhouden tot het aantal zetels in de peilingen van deze partijen. Waarom kiezen mensen er eigenlijk voor om op populistische partijen te stemmen? En wat maakt een partij populistisch? Vanuit het politicologische onderzoeksveld is veel onderzoek gedaan naar rechts-populistische partijen en populisme, maar er is nog weinig onderzoek gedaan naar populistische partijen in relatie tot de media en in het bijzonder de Nederlandse dagbladen. Dit onderzoek is dan ook wetenschappelijk relevant, omdat er zal worden gekeken naar bestaande frames zoals het conflictframe, human-interestframe, economisch-gevolgenframe, moraliteitsframe en verantwoordelijkheidsframe (Semetko en Valkenburg, 2000) en het op basis van de theorie ontwikkelde populistisch frame. Dit frame is ontwikkeld om er achter te komen of Wilders en Verdonk als populisten door de kranten worden neergezet. Door een relatie te leggen tussen de frames en de peilingen, kunnen hypothesen worden gevormd in hoeverre frames een rol spelen bij de populariteit van rechts-populistische partijen.

De media krijgt de laatste jaren steeds meer kritiek. Na elke verkiezing volgen er verwijten van politici dat de media het nieuws teveel kleur geven. De media zouden zo de publieke opinie teveel beïnvloeden. Deze kritiek was echter nooit zo heftig tot de LPF als nieuwe partij bij de verkiezingen van 2002 een record van 26 zetels

---

behaalde. Dit onderzoek is maatschappelijk relevant omdat het kan bijdragen aan de vraag of er daadwerkelijk van beïnvloeding sprake zou kunnen zijn. Het onderzoek geeft een beeld van de gehanteerde frames bij berichten over Wilders en Verdonk, en kan daarmee meer duidelijkheid geven over de rol die de media spelen bij hun populariteit. Hoewel dit onderzoek niet de effecten van deze frames onderzoekt, kan het onderzoek die effecten wellicht wel meer of minder aannemelijk maken.

1.4 Leeswijzer

De structuur en opbouw van deze Master thesis is als volgt: Hoofdstuk twee vormt het theoretisch kader. Vervolgens beschrijft hoofdstuk drie de gebruikte onderzoeksmethode en hoofdstuk vier geeft de resultaten van het onderzoek weer. Tot slot wordt er in hoofdstuk 5 een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag.

Dit hoofdstuk gaat in op de theoretische concepten met betrekking tot populisme en framing. In paragraaf 2.1 zal een beschrijving worden gegeven van het Nederlandse politieke bestel. Paragraaf 2.2 gaat in op de veranderende rol van de kiezer en van de media. In paragraaf 2.3 wordt beschreven wat de kenmerken zijn van populisme. Paragraaf 2.4 gaat in op het concept framing.

2.1 Het Nederlandse politieke bestel

Deze paragraaf gaat in op het steeds veranderende Nederlandse politieke bestel vanaf 1917 tot aan nu. Deze beschrijving zorgt ervoor dat het populisme geplaatst kan worden in de historische politieke ontwikkelingen.

2.1.1 Verzuiling

De politieke wetenschapper A. Lijphart beschrijft in zijn boek *Verzuiling, pacificatie en kentering van de Nederlandse politiek* (1968) over de verzuilingsperiode in Nederland die wordt gekenmerkt door de pacificatiedemocratie. De pacificatie-politiek in de periode van 1917 tot 1967 was volgens Lijphart (1968:99) verantwoordelijk voor de stabiliteit van de Nederlandse politiek. ‘De pacificatie-politiek is het proces, waarin de problemen die in de onderlinge betrekkingen tussen de zuilen grote spanningen opleveren, toch op vreedzame wijze worden opgelost’. De pacificatie-politiek kwam voort uit de politieke kentering in de periode van 1878 tot 1917 (p:100). In deze jaren was het politieke bestel vrij instabiel, doordat de zuilen onderling anders dachten over uiteenlopende kwesties zoals staatssubsidies voor bijzondere scholen (de schoolstrijd), de uitbreiding van het kiesrecht en de rechten van arbeiders. Er ontstond hierdoor een gespannen sfeer tussen de partijen. Het in 1913 gevormde kabinet zag deze gespannen toestand als een gevaar en riep de strijdende partijen op om hun geschillen bij te leggen (p:105). De partijen gaven aan deze oproep gehoor en gingen in 1917 akkoord met grondwetswijzigingen over het onderwijs en het kiesrecht: bijzonder onderwijs zou gesubsidieerd gaan worden en het algemeen kiesrecht ingevoerd. Hiermee brak een relatief stabiele periode in de Nederlandse politiek aan.

De Nederlandse politiek werd vanaf 1917 tot aan het eind van de jaren zestig gekenmerkt door de verzuiling. De samenleving was verdeeld in verschillende maatschappelijke organisaties die tot één bepaalde levensbeschouwing behoorden (Deth & Vis, 2006). Zij vormden werelden op zich met elk een apart netwerk van verenigingen, stichtingen en organisaties. Nederland kende in die tijd drie zuilen die volgens Lijphart begrensd werden door twee scheidslijnen (1968:28). Een verticale, confessionele scheidslijn en een horizontale, sociaal-economische scheidslijn. Zo was er, gekeken naar de verticale scheidslijn, de protestants-christelijke zuil, de katholieke zuil en de algemene zuil.

De sociaal-economische scheidslijn was in de algemene zuil volgens Lijphart het meest belangrijk, omdat de samenhang binnen deze zuil minder sterk was dan binnen de religieuze zuilen. Deze algemene zuil kan dan ook opgedeeld worden in een liberale en socialistische zuil. Op basis van religieuze en sociaal-economische kenmerken rekenden de burgers zich tot één bepaalde zuil. Dit betekent dat in het verzuilde Nederlandse politieke bestel ‘de burgers hun stem aan een politieke partij gaven in overeenstemming met hun lidmaatschap van een kerkgenootschap of, indien zij niet kerks waren, hun sociale klasse’ (Lucardie, 1988: 173). Zo hadden de katholieken de KVP, de protestanten de ARP en de CHU, de liberalen de VVD en de socialisten de PvdA. Aan het einde van de jaren vijftig kon volgens Andeweg 72% van de partijkeuze worden bepaald aan de hand van de sociale klasse en de kerkgezindheid van de kiezers (1981:86), met andere woorden: aan de hand van de zuil waartoe burgers zichzelf rekenden.

2.1.2 Polarisatie

In de jaren zestig begon deze situatie langzaam te veranderen. Dit kwam onder andere door de gestegen welvaart, het hogere opleidingsniveau van de bevolking, de opkomst van het medium tv en de eveneens snel toenemende sociale mobiliteit (Deth & Vis, 2006: 40). Het ontzuilingproces deed zijn intrede. Voor burgers werd het steeds minder vanzelfsprekend om blindelings mee te varen op de ideologie van hun zuil en hun partij. Er vond volgens Pels en te Velde (2000: 208) tevens een ontideologisering van de politiek plaats. Het gevolg hiervan was dat de politieke partijen niet langer meer konden rekenen op een vanzelfsprekende achterban. Partijen kregen dan ook te maken met het verschijnsel van de ‘zwevende kiezer’ (Van Zoonen, 2002: 64).

In de jaren zeventig was er dan ook nog maar weinig over van de consensuspolitiek. De politiek was in grote mate gepolariseerd. Vooral de sociaal-democraten en liberalen zochten met elkaar de confrontatie op. Hierdoor droegen zij bij aan de macht van de confessionele partijen, die al sinds 1917 onmisbaar waren geweest voor de vorming van een regering (Deth & Vis, 2006: 42). Toch hadden ook confessionele partijen te lijden van de ontzuiling. De ontzuiling leidde tot grote verliezen bij de confessionele partijen. Vooral de ARP, KVP en CHU merkten hier de gevolgen van. Bij de Tweede Kamerverkiezingen in 1967 verloren de drie grootste confessionele partijen hun meerderheid in de kamer, waar zij sinds 1917 vrijwel onafgebroken over hadden beschikt (Napel, 1991: 134). Wilden de confessionelen volgens Napel nog een rol kunnen spelen naast de socialisten en liberalen, dan moest er een ‘fundamentele maatschappelijke verandering worden geboden.’ De fusie van de drie eerder genoemde confessionele partijen in 1980 tot het Christen-Democratische Appel (CDA) was hierop het antwoord. Deze partij zou een belangrijke rol in het politieke bestel gaan spelen, maar kon een verdere achteruitgang van het aantal confessionele kiezers slechts deels stoppen.

2.1.3 Poldermodel

In de loop van de jaren negentig verdween de polarisatiestrategie van de partijen en ging men weer op zoek naar het aloude consensus (Deth & Vis, 2006: 43). Er werd geregeerd via het zogenaamde poldermodel. “Het poldermodel refereert naar een voor Nederland (unieke) combinatie van beleid, instituties en cultuur. Beleidsmatig kan het poldermodel worden omschreven als een samenwerking tussen werkgevers, werknemers en overheid bij het aanpakken van sociaal-economische vraagstukken” (Delsen, 2001: 9).

Het akkoord van Wassenaar van 1982 wordt veelal als het begin beschouwd van het poldermodel (Delsen, 2001: 9). Dit akkoord was gericht op rendementsherstel om meer werkgelegenheid te creëren. Het was een doorbraak, omdat eerder in 1979 niet was gelukt om tot een centraal akkoord te komen door toedoen van de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV). Een kernpunt van het akkoord van Wassenaar was de vrije loononderhandeling en moest er eveneens een herijking van de rol van de overheid plaatsvinden.

‘ De sociale partners streven er naar om kwesties rond werkgelegenheid, arbeidsvoorwaarden en salarisstijgingen zoveel mogelijk onderling op te lossen. De overheid verbindt zich ertoe om enerzijds zo min mogelijk in het overleg in te grijpen en anderzijds een zodanig financieel-economisch beleid te voeren dat de discipline van de sociale partners wordt beloond in de vorm van lastenverlichting’

(Delsen, 2001: 9)

Naast de loonmatiging heeft het poldermodel, door overleg en samenwerking, volgens Delsen ook bijgedragen aan de arbeidsvrede (2001: 10). Door de veelheid aan overlegorganisaties werden conflicten gemeden en compromissen gezocht. Het model was vaak zeer succesvol.

Ondanks de onderlinge meningsverschillen van de politieke partijen probeerden zij te streven naar consensus (Deth & Vis, 2006: 43). Zo heeft met name de bereidheid van de PvdA om toenadering te zoeken tot de VVD, er in 1994 voor gezorgd dat er voor het eerst sinds 1917 een kabinet werd gevormd waarin sociaal-democraten en liberalen, zonder confessionele partijen, samenwerkten. Dit ‘paarse’ kabinet onder leiding van de sociaal-democraat Wim Kok werd ook na de verkiezingen van 1998 voortgezet. De paarse kabinetten waren net als in het traditionele poldermodel mogelijk doordat de consensuscultuur die in de Nederlandse politiek was ontstaan.

2.1.4 De opkomst van het populisme

In 2002 komt er een einde aan de ‘paarse periode’. De PvdA, VVD en D66 worden genadeloos afgestraft door de kiezers (Wagenaar, 2005:54). Het ‘polderen’ in ons land wordt niet langer meer gezien als de manier waarop de overheid en sociale partners samenwerken om zo de economische problemen het hoofd te bieden, maar meer als ‘een stroperige, ondoorzichtige en weinig effectieve besluitvorming.’ (Deth & Vis, 2006: 44). Volgens Wansink waren de politieke tegenstellingen tussen de liberalen en de sociaal-democraten zo gepacificeerd, dat men vergeten was dat er ook nog ideologische strijdpunten bestonden. ‘Het politieke bedrijf was als het ware onder narcose geraakt’ (2004: 96). De onderlinge concurrentie en de ideologische afstand tussen de partijen zijn door de pacificatiestrategie van de partijen sterk afgenomen. De

---

partijen zoeken steeds meer het centrum op en gaan op elkaar lijken. Het gevolg hiervan is dat burgers steeds minder gemotiveerd zijn om zich met het lot van de politiek te bemoeien (Voerman, 2004: 16).

Door de grote nederlaag van het CDA in 1994 en van de VVD en de PvdA in 2002 stelden deze partijen allen commissies in die het electorale debacle moesten onderzoeken (Voerman, 2004: 24). Uit de onderzoeken kwam naar voren dat alle drie de partijen, toen zij deelnamen aan de regering, te veel last hadden van controledrang en risicomijdend gedrag vertoonden. De partijen zijn allen te gefixeerd geweest op het bestuur in Den Haag en hebben zich te veel door overwegingen van machtsbehoud laten leiden. Ze hebben te weinig opengestaan voor de maatschappij en allerlei signalen uit de samenleving genegeerd. Dit alles heeft tot gevolg gehad dat er een kloof ontstond tussen de burgers en de politiek. ‘Met hun neiging het ‘maatschappelijk tekort’ te compenseren door zich meer op de staat te oriënteren, maakten de gevestigde partijen zich kwetsbaar voor populistisch getoonzette kritiek’ (Voerman, 2004: 25). Pim Fortuyn zocht deze zwakke plekken van de partijen op; ‘zijn spectaculaire opkomst is mede te verklaren door zijn aanval op het politieke establishment’.

Na de dood van Fortuyn is het populisme voortgezet door onder anderen Marco Pastors (namens Leefbaar Rotterdam lid van de gemeenteraad van Rotterdam en daarnaast leider van de politieke partij ÉenNL), Hilbrand Nawijn (Lijst Hilbrand Nawijn), Rita Verdonk (ToN) en Geert Wilders (PVV). Wilders en Verdonk zijn momenteel de meest prominente vertegenwoordigers, net als Pastors in Rotterdam.

2.2 De veranderende rol van de media en de kiezer

Zoals al eerder beschreven gaven de burgers ten tijde van de verzuiling hun stem aan een politieke partij in overeenstemming met hun lidmaatschap van een kerkgenootschap of, indien zij niet kerks waren, hun sociale klasse. Elke zuil kende zijn eigen omroep en dagbladen. Door het vertegenwoordigen van de ideologie van de eigen partij fungeerden de media als spreekbuis van de partij. Deze volgzaam rol beschrijft Brants (In Bardoel e.a., 2005: 97) als ‘partisan logic’. De media waren als het ware ‘de schoothond van de politiek’ (p: 97).

Door de ontzuiling vertrouwde de kiezer niet langer meer blindelings op de ideologie van hun partij. Partijen konden dan ook niet langer meer rekenen op een vaste achterban. Er ontstonden zwevende kiezers die vertwijfeld van de ene naar de andere partij zweefden. Zij hebben niet langer meer een vast partijpolitiek honk. Ook de media identificeerden zich niet langer meer met een partij, maar met de publieke zaak. Journalisten waren niet langer meer volgzaam verspreiders van de verzuilde boodschap, maar veranderden in een afstandelijke en kritische factor (Van Zoonen, 2002:64). Zij veranderden van schoothond van de partijen in de waakhond van de democratie. Door de ontzuiling ging (Brants in: Bardoel e.a., 2005: 97) de ‘partisan logic’, de volgzaam rol van de media, dan ook over in de ‘party logic’, ‘een geëmancipeerde journalistiek die informeert, controleert en analyseert, zij volgt kritisch, maar vanuit een gevoel van medeverantwoordelijkheid voor het welzijn van het politieke systeem en het democratisch proces’ (p: 90).

Doordat kiezers niet langer meer een partijpolitiek honk hebben gaan ze veel meer ‘af op wat ze in een persoon op televisie emotioneel aantrekkelijk vinden. Doorgaans wordt dat uitgedrukt door vlakke, veelvuldig gebruikte adjectief ‘leuk’: een leuke vrouw, een leuke man!’ (Zijderveld, 2009: 49). De rol van de politicus werd dan ook steeds belangrijker ten koste van de partij van de politicus. Volgens Manin spelen ‘amusement, emoties, charisma en persoonlijkheid steeds vaker mee bij het maken van politieke keuzes van burgers’ (Aalberts, 2006: 29).

Kleinnijenhuis (2003: 203) noemt vier zaken er aan hebben bijgedragen dat nieuwswaardige organisaties een nieuw speelveld om politiek te bedrijven werd geboden en op een andere manier het publiek konden bespelen, namelijk: (1) de toegenomen snelheid van het nieuws als gevolg van de ICT-revolutie, (2) de heftige concurrentie tussen dagbladen en televisienieuwsbulletins om voor de volgende deadline simpel maar toch schokkend nieuws te vinden, (3) de nieuwe uitleg dat er al van hoor- en wederhoor sprake is als provocerende uitspraken getoond kunnen worden waarop anderen boos reageren; (4) de nieuwe programmaformules voor politiek en entertainment. Door deze veranderingen en de op de achtergrond spelende opkomst van de commerciële televisie en de voortschrijdende persconcentratie, heeft de ‘party logic’ plaats moeten maken voor de ‘media logic’. ‘Volgens deze bepaalt het referentiekader van de media de aard en inhoud van de berichtgeving’ (Brants in:

Bardoel e.a., 2005: 94). De media identificeren zich niet langer meer met de publieke zaak, maar met het publiek. Zij gaan uit van wat het publiek belangrijk en leuk vindt.

De media vinden het belangrijk om over populisten zoals Wilders en Verdonk te berichten. Ook berichten zij graag over de ‘linkse kerk’. Dit zijn namelijk onderwerpen die het publiek leuk en belangrijk vindt (Wansink, 2004). De media geven maar al te graag aandacht aan mensen, zoals Wilders en Verdonk, die negatieve/gedurfde uitspraken doen zoals:

“En de Koran is het Mein Kampf van een religie die beoogt anderen te elimineren, die anderen - niet-moslims - ongelovige honden noemt, inferieure wezens. Lees de Koran, dat Mein Kampf, nog eens. In welke versie dan ook, je zult zien dat al het kwade dat de zoons van Allah tegen ons en henzelf begaan, uit dat boek afkomstig is”

(Wilders in de Volkskrant, augustus 2007).

Uit onderzoeken naar feitelijk nieuws in Nederland is gebleken dat conflictgeoriënteerd nieuws, wedstrijdnieuws en nieuws over succes en falen, op de voorgrond zijn gekomen ten koste van inhoudelijk nieuws. Bovendien is de toon van het nieuws gemiddeld gesproken negatiever geworden (Kleinnijenhuis, 2003: 203). Ondanks de negatievere toon van de media zorgen de nieuwsbronnen zelf ook voor politieke verruwing door elkaar op een negatieve wijze te bejegenen, al is het wel aannemelijk dat de media deze verruwing ook uitlokken. Negatieve uitlatingen worden beloond met extra nieuwsaandacht, al hoeft deze aandacht niet altijd positief uit de vallen.

Toch laten onderzoeken ook zien dat de media-agenda nog steeds wordt beheerst door de politieke agenda. Dagbladen hebben doorgaans andersom geen aantoonbare invloed op de politieke agenda. De conclusie moet volgens Kleinnijenhuis luiden dat de media nog steeds de politiek volgen. ‘Er zijn geen onderzoeksgegevens die de stelling ondersteunen dat van een mediocratie sprake zou zijn, waarin media de politieke agenda bepalen en de politieke conflicten ensceneren’ (2003: 204).

2.3 Populisme

De term populisme wordt dikwijls gebruikt zonder duidelijk te stellen wat ermee wordt bedoeld. Het is dan ook goed hier eerst wat meer over te zeggen. Allereerst wordt populisme gekenmerkt doordat deze partijen zich afzetten tegen de gevestigde orde. Binnen het populisme staat het onderscheid tussen aan de ene kant ‘het volk’ en aan de andere kant de gevestigde politieke macht centraal (Koole, 2006: 8). *Vox populi, vox dei*, de stem van het volk is de stem van god, is volgens Zijderveld (2009: 17) een oud kenmerk van het populisme. Populisten spelen sterk in op belangrijke maatschappelijke kwesties die door de gevestigde politieke macht worden genegeerd. Zij wantrouwen deze politieke macht en zijn van mening dat de politieke en intellectuele elite niet het belang van ‘het volk’, maar hun eigen belang vooropstellen. Populisten claimen legitimiteit door te spreken met ‘de stem van het volk’ (Canovan, 1999: 4). Als we nu maar naar ‘het volk’ luisteren dan zullen dingen in het land veel beter gaan. De centrale boodschap van populistische partijen kan volgens Wansink (2004: 28) dan ook beschreven worden als:

‘De politiek is van ons, het soevereine volk heeft het recht op directe zeggenschap over het beleid. Maar we worden van de macht uitgesloten door corrupte politici die en een niet-representatieve elite die onze belangen verraadt, onze opvattingen negeert en ons met minachting bejegt’

Populisme kan volgens Zijderveld (2009:40) niet worden gezien als een afgebakende politieke stroming zoals het liberalisme, socialisme en conservatisme. Het lijkt meer op een uitdijende olievlek. ‘Het drijft op zinderende emoties van onbehagen, onzekerheid en vaak ook rancune’ en zet zich zo af tegen het establishment, de politieke en intellectuele elite. Het tweede kenmerk van populisme is dan ook dat zij tegenstanders zijn van traditionele partijen. Zij leiden geen ‘gewone’ politieke partij ‘met een partijkader, met een strakke, bureaucratische organisatie en met leden die een vaste achterban vormen. Ze denken en werken meer in het verband van een flexibele beweging’ (Zijderveld, 2009; Canovan, 1999). Zo is Trots op Nederland een beweging en al heeft de Partij voor de Vrijheid het woord partij in haar naam, ze kent zij geen leden. Bewegingen zijn geworteld in de samenleving en geven op deze manier direct uitdrukking aan ‘de wil van het volk’. Hierdoor zijn

---

bewegingen minder vatbaar dan politieke partijen voor inkapseling in ‘het Haagse gedoe’ (Houtman & Achterberg, 2009: 7) met zijn in zichzelf gekeerde cultuur’, zijn eindeloze procedures’ en zijn ‘rigide overlegstructuren’. Door hun afkeer van instituties zijn populistten dan ook anti-institutioneel te noemen (Zijderveld, 2009).

Het derde kenmerk van populisme is de voorkeur van een sterk, charismatisch leiderschap (Canovan, 1999: 6). In feite is volgens Zijderveld (2009: 50) de leider de beweging. De leider ziet zichzelf als iemand die denkt, spreekt en handelt namens het volk. Hij of zij is anti-elitair door zichzelf neer te zetten als iemand die de belangen behartigt van het ‘gewone’ volk. De leider is de onbesmette buitenstaander die af gaat rekenen met de gevestigde politieke macht. Fortuyn, Wilders en Verdonk hebben dit goed begrepen. Zij profileren zich allen sterk als politieke buitenstaanders en charismatisch leider.

2.4 Framing

In deze paragraaf zal allereerst een definitie van framing worden gegeven. Vervolgens zal worden ingegaan op bestaand framingonderzoek om zo vervolgens ons eigen onderzoek op de kunnen zetten. Tot slot zal er worden ingegaan op de effecten van mediaframes op het publiek.

2.4.1 Definitie

Het concept framing vond vanaf de jaren '90 pas ruime toegang tot de communicatiewetenschap. Daarvoor werd het concept vooral geadapteerd bij andere wetenschappelijke disciplines. (Depres, 2008: 21). Doordat framing steeds in een andere wetenschappelijke discipline wordt gebruikt, is de variëteit aan framedefinities zeer groot. Dit wordt tevens veroorzaakt doordat frames in verschillende fasen van het communicatieproces terug zijn te vinden, namelijk bij de zender, de tekst, de ontvanger en de cultuur (Entman, 1993: 52).

Volgens Entman maakt de journalist (zender) bewust of onbewust keuzes bij de productie van de media-inhoud (Entman, 1993; De Boer en Brennecke, 1995). Zo bepaalt de journalist wat hij wil overbrengen aan het publiek (de ontvanger) en hoe. Deze keuzes bepalen het frame, dat zich uit in de aanwezigheid of juist de afwezigheid van bepaalde woorden, zinnen, afbeeldingen en bronnen. De frames in de

---

tekst sturen het denken van de ontvanger. De gedachten van de ontvanger zijn al dan niet een reflectie van de frames in de mediaboodschap en de oorspronkelijke bedoeling van de zender. Dit gehele proces vindt plaats binnen een culturele context, waar cultuur het geheel is van verschillende frames die voorkomen in het discours en denken van de meeste mensen in een sociale groep (Entman, 1993).

Anders dan Entman richten andere auteurs zich niet zozeer op de culturele frames, maar op mediaframes en audience frames (Depres, 2008: 23). Mediaframes bevinden zich hierbij op het niveau van het journalistieke proces en de studie van nieuwsinhoud. Mediaframes zijn geïntegreerd in nieuwsteksten en leggen accenten waardoor de lezing van teksten in een bepaalde richting wordt gestuurd. ‘Audience frames zijn daarentegen eigen aan het individu en helpen de nieuwsboodschap te interpreteren en te verwerken’ (Depres, 2008: 23). Op het niveau van mediaframes geeft Entman (1993: 51) de volgende definitie van framing:

‘To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described.’

Framing is dan ook eigenlijk het selecteren van bepaalde delen die in de werkelijkheid zijn waargenomen en bepaalde informatie opvallender (salient) maken in de boodschap van de zender.

Het framingproces bestaat uit verschillende fasen namelijk framebuilding, framesetting en framingeffecten. Framebuilding wijst op invloeden die een rol spelen bij de totstandkoming van nieuwsframes, zoals ideologie, organisationele druk, invloed van elite en pressiegroepen (Scheufle, 1999: 115-117). Framesetting richt zich daarentegen op de relatie tussen de eerder genoemde mediaframes en audience frames. In ons onderzoek zijn we geïnteresseerd in frames zoals deze in nieuwsberichten terug te vinden zijn.

2.4.2 Framingonderzoek

Met het oog op onze eigen analyse van mediaframes, is het belangrijk om bestaand framingonderzoek in kaart te brengen om vervolgens ons eigen onderzoek op te

---

zetten. Depres (2008) wijst erop dat frames op een inductieve of deductieve manier kunnen worden bepaald en via een kwantitatieve of kwalitatieve analyse kunnen worden opgespoord. Ook wordt er binnen mediaframes onderscheid gemaakt tussen issue-specifieke frames en generieke frames.

Volgens Van Gorp en Semetko en Valkenburg (Depres, 2008: 82) kunnen frames op twee manieren worden bepaald, namelijk op een inductieve of deductieve manier. Bij een inductieve strategie worden frames vastgesteld op basis van het bronnenmateriaal en gaat de onderzoeker onbevooroordeeld op zoek naar de frames in een mediatekst. Nadeel van dit soort onderzoek is echter dat het moeilijk repliceerbaar is. Een deductieve onderzoeksstrategie is daarentegen makkelijker repliceerbaar, omdat de frames op voorhand al vastliggen. Nadeel is echter dat er kans bestaat dat andere frames over het hoofd worden gezien en dat de vooraf vastgestelde frames weinig relevant zijn voor het onderwerp.

Binnen het onderzoek naar mediaframes wordt er ook onderscheid gemaakt tussen issue-specifieke frames en generieke frames (De Vreese, 2005: 54-56). Issuespecifieke frames hebben betrekking op specifieke gebeurtenissen. Een nieuwsonderwerp kan met behulp van dergelijke frames heel gedetailleerd worden onderzocht. Generieke frames zijn in vergelijking met issuespecifieke frames veel algemener en zijn toepasbaar op een groter aanbod van nieuwsitems (Depres, 2008:26).

Semetko en Valkenburg (2000) hebben een analysemethode ontwikkeld waarbij generieke frames in de berichtgeving van kranten en televisie kunnen worden geïdentificeerd door middel van een kwantitatieve inhoudsanalyse. Door deze methode kunnen op een deductieve manier vijf verschillende frames worden onderscheiden, namelijk 1) het conflictframe, waarbij de nadruk ligt op conflicten tussen individuen, groepen of instituties; 2) het human-interestframe dat een menselijk gezicht of emotionele invalshoek aan een gebeurtenis of probleem geeft; 3) het verantwoordelijkheidsframe, waarbij de nadruk ligt op wie verantwoordelijk is voor een bepaalde gebeurtenis of probleem en wie de oplossing hiervoor kan bieden; 4) het economisch-gevolgenframe dat aangeeft wat voor economische consequenties een gebeurtenis of probleem heeft op individuen, groepen, instituties, regio's of landen; en 5) het moraliteitsframe dat een gebeurtenis of probleem plaatst in de context van religieuze normen en morele voorschriften. Om er achter te komen in

---

welke mate een frame in een nieuwstekst voorkomt, hebben Semetko en Valkenburg 20 vragen geconstrueerd, die met ja of nee moeten worden beantwoord.

De ontwikkelde analysemethode werd door Semetko en Valkenburg gebruikt om het framegebruik tussen *de Volkskrant*, *De Telegraaf*, het *Algemeen Dagblad* en het *NRC Handelsblad* te vergelijken met het NOS Journaal en Hart van Nederland. Zij hebben hierbij de berichtgeving bestudeerd in de periode van 1 mei tot 20 juni 1997. Uit het onderzoek komt naar voren dat in de Nederlandse dagbladen en televisie het verantwoordelijkheidsframe het meest wordt gebruikt, gevolgd door conflictframe, het economische-gevolgenframe, het human-interestframe en het moraliteitsframe. Hierbij komen het verantwoordelijkheidsframe en het conflictframe vooral voor in de wat serieuzere berichtgeving en het economische-gevolgenframe, het human-interestframe en het moraliteitsframe zijn vaker terug te vinden in de wat sensationelere berichtgeving.

Ook De Kort en d'Haenens (2005) hebben onderzoek gedaan naar de berichtgeving in Nederlandse dagbladen. Hierbij onderzochten zij de berichtgeving over Pim Fortuyn en het extreemrechtse gedachtegoed in *De Telegraaf* en *de Volkskrant*. Zij hebben hierbij gebruik gemaakt van de door Semetko en Valkenburg ontwikkelde analysemethode. Uit het onderzoek blijkt dat er in *De Telegraaf* minder gebruik gemaakt wordt van deze frames dan in *de Volkskrant*. Ook wordt er meer gebruik gemaakt van frames naarmate het artikel langer is.

2.4.3 Framing-effecten

Scheufele (in: Depres, 2008: 22) veronderstelt dat de media een sterke impact hebben op de constructie van de sociale werkelijkheid bij het publiek. Deze invloed wordt echter beperkt door de interactie tussen de media en haar ontvangers. Media reiken frames aan die het publiek gebruikt bij het interpreteren van gebeurtenissen. Hoe het publiek deze frames echter interpreteert, is afhankelijk van verschillende factoren zoals bijvoorbeeld persoonlijke ervaringen. In de literatuur zijn verschillende empirische studies terug te vinden naar het effect van mediaframes op het publiek. Wij beperken ons hier tot de onderzoeken die gebruik hebben gemaakt van de door Semetko en Valkenburg gehanteerde frames.

Valkenburg, Semetko en de Vreese (1999) hebben onderzoek gedaan naar de manier waarop nieuwsframes effect hebben op de gedachten en herinnering van

---

lezers. De deelnemers aan het onderzoek kregen teksten te lezen over criminaliteit en de invoering van de euro. Uit het onderzoek blijkt dan er geen significant verschil is gevonden in hoe de respondenten zich het verhaal van de euro herinneren al naar gelang de blootstelling aan de verschillende frames. Bij het verhaal over criminaliteit is er wel een effect gevonden. Zo kunnen de mensen die het verhaal over criminaliteit hebben gelezen op basis van het human-interstframe zich minder herinneren van de essentie van het verhaal dan de mensen die het verhaal hebben gelezen op basis van het conflictframe, verantwoordelijkheidsframe en economische-gevolgenframe.

Een studie van De Vreese (2004: 45-46) over de uitbreiding van de Europese Unie heeft laten zien dat frames gebruikt in televisienieuws de mogelijkheid hebben om de gedachten van kijkers te sturen wanneer zij informatie krijgen over een politiek issue.

“Participants who watched a story frames in terms of the potential economic consequences displayed thoughts in witch this specific spin on the issue was present. (...) Participants who watched the story framed in terms of a party conflict over the enlargement issue displayed thoughts referring to the public and political friction over the issue.”

Uit het onderzoek komt echter niet naar voren dat het economische-gevolgenframe en het conflictframe van invloed zijn op de mate van steun voor verdere Europese integratie.

Volgens Depres (2008: 79) is de laatste uitkomst van het onderzoek van De Vreese in 2004 opvallend te noemen, omdat andere onderzoeken naar de invloed van frames wel een affectieve respons hebben bewezen. Zij verwijst hier naar een onderzoek gehouden door Price, Tewksbury en Powers in 1997. Uit dit onderzoek komt naar voren dat de affectieve respons in de vorm van negatieve of positieve gevoelens ten opzichte van een onderwerp worden beïnvloed door frames. De onderzoekers ‘menen dat deze impact de voorbode kan zijn van veranderingen in het gedrag en publieke opinie eveneens in een bepaalde richting kan sturen’ (In: Depres, 2008: 78). Volgens Depres kan er naar aanleiding van haar literatuurstudie naar de effecten van mediaframes op het publiek worden gesteld dat mediaframes bepaalde effecten genereren, al genereren niet alle onderzoeken dezelfde ‘positieve’ resultaten.

Vaak blijven verwachte framingeffecten dan ook uit. Ook zijn volgens haar een aantal kritische bedenkingen op zijn plaats. Zo is er over de duur van de framingeffecten nog veel onduidelijkheid. ‘Indien framingeffecten enkel op korte termijn beïnvloeden, is de kans groot dat frames slechts in minimale mate het gedrag van individuen zullen bepalen’ (2008: 80).

2.5 Conclusie

Het populisme van Wilders en Verdonk wordt gekenmerkt doordat het zich afzet tegen de gevestigde politieke macht en instituties (Zijderveld, 2009). Zij wantrouwen deze politieke macht en zijn van mening dat de politieke en intellectuele elite niet het belang van ‘het volk’, maar van hun eigen belang voorop stellen. Een ander kenmerk van het populisme is dat populisten geen gewone politieke partij leiden, maar meer een flexibele beweging. Bewegingen zijn in hun ogen meer dan politieke partijen geworteld in de samenleving en geven op deze manier direct uitdrukking aan ‘de wil van het volk’. Tot slot wordt het populisme gekenmerkt door de voorkeur van een sterk, charismatisch leiderschap.

Het opkomende populisme van de laatste jaren heeft gezorgd voor een breuk met de politieke cultuur van Nederland. Het ‘polderen’ is niet meer de enige manier waarop beleid tot stand kan komen. Regelmatig wordt gesuggereerd dat het poldermodel van weleer eerder ‘een stroperige, ondoorzichtige en weinig effectieve besluitvorming’ oplevert (Deth & Vis, 2006: 44). Deze kritiek stelt dat traditionele politieke partijen te weinig open hebben gestaan voor de maatschappij en allerlei signalen uit de samenleving genegeerd. Wilders en Verdonk spelen gretig in op deze veronderstelde kloof tussen de burgers en de politiek.

Het populisme van Wilders en Verdonk wordt voor een groot gedeelte gedreven door media-aandacht. De media maken gebruik van media-frames die laten zien vanuit welk kader er over onderwerpen wordt bericht (Depres, 2008). De frames leggen bepaalde accenten, waardoor de lezing van teksten in een bepaalde richting wordt gestuurd. Op basis hiervan kan worden verondersteld dat de gebruikte frames in de media een belangrijke rol spelen bij hoe burgers de berichten over populistten ontvangen. Deze frames staan in dit onderzoek centraal.

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de methode die is gebruikt om de onderzoeksvraag te beantwoorden. In paragraaf 3.1 wordt kort herhaald welke onderzoeksvraag er in deze thesis centraal staat en welke deelvragen er aan bod komen. Paragraaf 3.2 gaat in op de gekozen onderzoeksmethode: een kwantitatieve inhoudsanalyse. Binnen deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de onderzoekspopulatie, de onderzoeksperioden en de onderzoekseenheden. Paragraaf 3.3 gaat in op de gekozen onderzoeksvariabelen aan de hand van de onderzochte aspecten en paragraaf 3.4 behandelt de data-analyse. Tot slot behandelt paragraaf 3.5 de principale componentenanalyse en wordt er in paragraaf 3.6 uitleg gegeven over de rapportage van de resultaten.

3.1 Inleiding

Het uitgangspunt van deze thesis wordt gevormd door het feit dat er in een relatief korte tijd grote verschillen zijn ontstaan in de opiniepeilingen tussen de partijen van Geert Wilders (PVV) en Rita Verdonk (ToN). Er is gekozen om in deze thesis de volgende onderzoeksvraag te beantwoorden: *“Op welke wijze berichten De Telegraaf en de Volkskrant over Wilders en Verdonk in de periode april 2008 tot april 2009 en hoe verhouden deze uitkomsten zich tot de zetelpeilingen in diezelfde periode?”*

Deze onderzoeksvraag valt uiteen in drie deelvragen, namelijk:

- 1) Wat is het verschil in berichtgeving over Wilders en over Verdonk?
- 2) Wat is het verschil in de wijze van berichtgeving over Wilders en over Verdonk tussen de periode waar Verdonk boven Wilders in de peilingen staat en de periode waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen staat?;
- 3) Wat is het verschil in berichtgeving over Wilders en over Verdonk door *De Telegraaf* en *de Volkskrant*?

Om de deelvragen te kunnen beantwoorden zijn er in paragraaf 1.2 verschillende aspecten genoemd waarop de berichtgeving wordt onderzocht. Deze aspecten hebben betrekking op ‘*de wijze waarop*’ Wilders en Verdonk in de berichtgeving van de kranten worden weergegeven. ‘*De wijze waarop*’ wordt geoperationaliseerd door de volgende aspecten:

-
- *Welke soort artikelen worden er gebruikt in de berichtgeving over Wilders en Verdonk?*
  - *Welke plek nemen de artikelen over Wilders en Verdonk in de krant in?*
  - *Worden Wilders en Verdonk vermeld in de titel van de artikelen?*
  - *Met welke issues worden Wilders en Verdonk in verband gebracht?*
  - *‘Wie is de belangrijkste actor in de artikelen waarin Wilders en Verdonk worden genoemd?’*
  - *Welke tone-of-voice wordt er in de artikelen gebruikt over Wilders en Verdonk?*
  - *Welke frames hanteren de kranten in de artikelen over Wilders en Verdonk?*

3.2 Inhoudsanalyse

Dit onderzoek wordt uitgevoerd aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse. Deze methode wordt vaak toegepast in de communicatiewetenschap om de inhoud van mediaboodschappen te analyseren. Een inhoudsanalyse wordt door Wester (2006) omschreven als ‘een systematische vorm van lezen om waarnemingen te doen’. De door de onderzoeker gestelde vraag maakt bepaalde kenmerken van het onderzoeksmateriaal relevant. Het is bij een kwantitatieve inhoudsanalyse van belang dat alle mediateksten op dezelfde manier worden geanalyseerd via een uitgewerkt codeboek. Door te kiezen voor een kwantitatieve inhoudsanalyse kan op een systematische wijze worden onderzocht in welke mate bepaalde kenmerken in een mediatekst voorkomen en op welke manier deze samenhangen met andere onderzochte kenmerken (Wester, 2006: 101).

De onderzoeksobjecten voor dit onderzoek zijn de twee Nederlandse dagbladen *de Volkskrant* en *De Telegraaf*. De reden dat er juist voor deze kranten is gekozen is het verschil in signatuur. *De Volkskrant* ziet zich zichzelf als de grootste kwaliteitskrant van Nederland en onderscheidt zich naar eigen zeggen ‘al langer van andere media door de eigenzinnige nieuwskeuze van de redactie, de originele invalshoeken en de aandacht voor opiniërende stukken (Volkskrant, 2009). *De Volkskrant* is een krant met relatief veel (politieke) informatie en weinig amusement, waardoor de krant het etiket ‘kwaliteitskrant’ krijgt opgeplakt (Bakker & Scholten, 2007: 7).

Het omgekeerde is van toepassing op *De Telegraaf*. Deze krant besteedt in vergelijking met andere kranten juist veel aandacht aan amusement en minder aan politieke informatie, waardoor de krant wordt getypeerd als ‘populaire krant’. Een ander belangrijk verschil tussen deze twee kranten zijn hun lezers. Zo zijn de lezers van *de Volkskrant* hoger opgeleid en komen zij uit de hogere welstandsklassen. De lezers van *De Telegraaf* zijn meer een dwarsdoorsnede van de Nederlandse bevolking. Tevens zijn beide kranten de grootste in hun ‘soort’. Zo kent *De Telegraaf* een oplage van 844.184 (Cebuco, 2008) en *de Volkskrant* een oplage van 295.697. Deze oplagecijfers zijn gebaseerd op de abonnementen in binnen- en buitenland, inclusief het doorgeven van de krant aan anderen.

Zoals in de inleiding besproken, zijn er in relatief korte tijd grote verschillen ontstaan in de opiniepeilingen tussen Wilders en Verdonk. Zo stond Verdonk vanaf de week na de officiële presentatie van haar partij, op 3 april 2008, 23 weken lang aanzienlijk boven Wilders in de peilingen (Synovate, 2009). Begin juni kon zij zelfs rekenen op 24 zetels. Dit aantal zetels heeft ze echter niet vast weten houden. Vanaf eind augustus 2008 (week 35) is Verdonk wekelijks blijven dalen in de peilingen. Sinds eind september 2008 (week 39) zijn de rollen dan ook omgedraaid en staat Verdonk niet langer boven Wilders, die vanaf halverwege september 2008 (week 37) alsmaar is blijven stijgen. In juli 2009 zijn er van de 24 zetels van Verdonk nog maar twee over en staat Wilders op 32 zetels in de peilingen.

De onderzoeksperiode bestaat daarom uit twee perioden. De periode waarin Verdonk boven Wilders staat in de peilingen (onderzoeksperiode 1) en de periode waarbij het omgekeerde het geval is (onderzoeksperiode 2). Het verschil in zetels moet minimaal acht zijn om zo perioden te kunnen onderzoeken waar sprake is van een substantieel verschil. Onderzoeksperiode 1 bestaat uit week 16 t/m week 37 in 2008, uitgezonderd week 26 t/m week 32, omdat in deze zeven weken het verschil in zetels minder dan acht en dus relatief klein is. Onderzoeksperiode 2 bestaat uit week 4 t/m week 23 in 2009. Per periode worden per krant de eerste 40 artikelen per politicus geanalyseerd.

De artikelen voor het onderzoek zijn geselecteerd uit de database van het programma LexisNexis Academic, een online krantendatabase. Er is gezocht op de trefwoorden ‘Wilders’ en ‘Verdonk’. Er is gekozen om opinieartikelen, waaronder columns en ingezonden brieven, artikelen in verschillende extra bijlagen van de

kranten, aankondigingen voor radio- en tv-programma's en advertenties niet mee te nemen in de analyse. Nadat alle artikelen in LexisNexis Academic zijn geselecteerd op de trefwoorden Wilders en Verdonk, is er per artikel gekeken of met het trefwoord wel degelijk de persoon Wilders of de persoon Verdonk wordt bedoeld. Zo zijn artikelen over aanhangers van of stemmers op Verdonk en/of Wilders niet meegenomen in de analyse. Artikelen waarin zowel Wilders als Verdonk in worden genoemd en dubbel zijn (dubbel doordat het artikel in beide gevallen, Wilders/Verdonk, tot de eerste 40 binnen een periode valt) wordt het artikel in de analyse van beide politici meegenomen. Na de selectie zijn er in *de Volkskrant* in periode 1, minder dan 40 artikelen over Verdonk overgebleven voor de inhoudsanalyse. Hierdoor is het uiteindelijke aantal geanalyseerde artikelen uitgekomen op n=306. Tabel 3.1 geeft een overzicht van het aantal gecodeerde artikelen.

Periode	Krant	Trefwoord	Aantal artikelen
Periode 1	Volkskrant	Wilders	40
		Verdonk	26
	Telegraaf	Wilders	40
		Verdonk	40
Periode 2	Volkskrant	Wilders	40
		Verdonk	40
	Telegraaf	Wilders	40
		Verdonk	40
Totaal			306

Tabel 3.1. Aantal gecodeerde artikelen.

3.3 Onderzoeksvariabelen

Zoals al eerder vermeld is het bij een kwantitatieve inhoudsanalyse van belang dat alle mediateksten op dezelfde manier worden geanalyseerd via een uitgewerkt registratieformulier. Voor dit onderzoek is dan ook een codeboek ontwikkeld. Deze is opgenomen in bijlage 1. De variabelen uit het codeboek zijn gebaseerd op de aspecten uit paragraaf 3.1. Hieronder wordt er een toelichting gegeven op de variabelen uit het

---

codeboek. Naast de variabelen die betrekking hebben op de aspecten, zijn enkele algemene kenmerken van de artikelen geregistreerd.

Periode

Door de datum en de titel van het artikel te noteren kon er een lijst worden gemaakt van de geanalyseerde artikelen. Deze lijst is terug te vinden in bijlage 2. De datum is genoteerd in de volgende vorm dag/maand/jaar. Op basis hiervan kunnen de twee onderzoeksperioden worden onderscheiden, namelijk de periode waarin Verdonk boven Wilders staat in de peilingen (1) en periode waarin Wilders boven Verdonk staat in de peilingen (2). Hierbij is periode 1 week 16 t/m week 37 in 2008, uitgezonderd week 26 t/m week 32 en periode 2 week 4 t/m week 23 2009.

Krant

Door onderscheid te maken in krant kan er worden gekeken of er verschillen zijn te vinden in berichtgeving tussen *de Volkskrant* en *De Telegraaf*.

Wilders of Verdonk

Bij elk artikel wordt genoteerd of het is geselecteerd bij LexisNexis op de term ‘Wilders’ of op de term ‘Verdonk’. Zoals eerder vermeld kan het dus voorkomen dat een artikel twee keer wordt gecodeerd als zowel Wilders als Verdonk in het artikel voorkomen en dit artikel toevallig in beide gevallen tot de eerste 40 artikelen van een periode behoort. In totaal zijn 30 artikelen twee keer gecodeerd.

3.3.1 Soort artikel

Als we kijken naar het soort artikel, dan wordt er onderscheid gemaakt tussen nieuwsbericht, nieuwsverhaal, verslag, interview, reportage, achtergrondverhaal en een profiel/portret. Hierbij worden de definitie van Kussendrager & Van der Lugt (2002) gebruikt. De verschillende nieuwsgenres worden als volgt gedefinieerd:

- Nieuwsbericht – “het doel van een nieuwsbericht is de lezer goed, duidelijk en snel te informeren. Het bericht heeft een duidelijke kop en een heldere, kernachtige geschreven lead. Het nieuwsbericht is niet langer dan twintig tot dertig (tik)regels (ongeveer 300 woorden). Het beperkt zich in principe tot één

---

onderwerp en geeft antwoord op de vragen wie, wat, waar, wanneer, waarom en hoe” (p.164).

- Nieuwsverhaal – “dit is een actueel verhaal van ongeveer honderd (tik)regels, samengesteld uit meerdere bronnen. Nieuwsverhalen zijn langer en gevarieerder dan nieuwsberichten” (p:196).
- Verslag – “dit is een verhaal dat in een bepaalde vorm een gebeurtenis met een zekere tijdsduur beschrijft, waarbij de journalist aanwezig is. Kenmerkend voor een verslag is dat er iets in gebeurt, de gebeurtenis zich uitstrekt over een bepaalde tijdsduur, de journalist ter plekke is en een selectie maakt uit de gebeurtenissen” (p:209).
- Interview - “dit is een vraaggesprek tussen journalisten en nieuwsbronnen” (p.244).
- Reportage – “dit is het journalistieke verslag van een oor-, oog- en reukgetuige over een duidelijk omschreven en afgebakend onderwerp. Het onderwerp wordt van verschillende kanten belicht en er wordt gebruik gemaakt van verschillende journalistieke technieken (interview, nieuwsgaring, waarneming, research)” (p:262).
- Achtergrondverhaal – “waar de reportage het verhaal is van de ooggetuige, is het achtergrondverhaal eerder het verhaal van de journalistieke ‘deskundige’. Een verhaal waarin de journalist met gebruikmaking van verschillende bronnen en verschillende journalistieke technieken de achtergronden schildert van een gebeurtenis of ontwikkeling. Eigen documentatie, (telefonische) interviews met betrokkenen, research, eigen waarneming smeedt de journalist tot een geheel” (p:263).
- Profiel/portret – “een profiel is een geschreven schets van een man of vrouw en heeft een duidelijke binding met de actualiteit. Actuele gebeurtenissen vormen de aanleiding voor het schrijven van een profiel. Het portret is veel meer een tijdloze, brede schets van een persoon. De aanleiding is vaak minder actueel dan die voor het profiel” (p:287).

3.3.2 *Plek in de krant*

Het coderen van de plek waar het artikel in de krant staat, zegt iets over het soort media-aandacht dat Wilders en Verdonk krijgen. Zo gaan we er vanuit dat kranten hun meest belangrijke nieuws op de voorpagina plaatsen. Nieuws op de binnenland- en buitenlandpagina wordt vaak als minder belangrijk bevonden.

3.3.3 *Vermelding Verdonk en/of Wilders in de titel*

Of Wilders en Verdonk in de titel worden vermeld zegt iets over de aandacht die zij krijgen. Aangenomen wordt namelijk dat als Wilders en/of Verdonk in de titel worden vermeld er meer aandacht op hen wordt gevestigd dan als zij niet in de titel van het artikel worden vermeld. Kussendrager en Van der Lugt zijn namelijk van mening dat de titel de essentie (de kern) van het artikel is (2002: 307). Verder heeft de titel de functie om de lezer snel en accuraat te informeren en de nieuwsgierigheid en aandacht van de lezer te trekken.

3.3.4 *Issues*

Per artikel is het belangrijkste thema/onderwerp genoteerd. Aan de hand van de genoemde onderwerpen op de website van de PVV en op de website van ToN, is er een lijst met onderwerpen opgesteld. Door het noteren van de belangrijkste thema's per artikel kan worden gekeken of Wilders en Verdonk vaak met dezelfde thema's in verband worden gebracht of dat deze thema's uiteenlopen. Tabel 3.2 geeft een overzicht van de issues.

Issues	Issues
<ul style="list-style-type: none"> ▪ PVV/Wilders <ul style="list-style-type: none"> - Vervolging Wilders - Weigering Wilders London - Bedreiging Wilders ▪ ToN/Verdonk <ul style="list-style-type: none"> - Beveiliging Verdonk - Kritiek op Verdonk - Oplichting Verdonk ▪ Andere politieke partijen <ul style="list-style-type: none"> - VVD - PvdA - D66 - CDA - SGP - SP ▪ Opiniepeilingen ▪ Moslims ▪ Fitna ▪ Immigranten/integratie ▪ Migratie ▪ Justitie/politie/ inlichtingendiensten ▪ Defensie ▪ Overheidsfinanciering 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tweede Kamer ▪ Bestuurlijke vernieuwing ▪ Koningshuis / Koninginnedag(drama) ▪ Cartoons ▪ Economische groei ▪ Ontwikkelingssamenwerking ▪ Omroepen ▪ Terreurbestrijding ▪ Kunst/cultuur/wetenschap ▪ Oorlog Irak ▪ Bedreiging Spons ▪ Rookverbod ▪ Europese Verkiezingen ▪ Vrijheid van meningsuiting ▪ Infrastructuur/mobiliteit ▪ Onderwijs ▪ Milieu ▪ Doodstraf ▪ TV-serie/programma ▪ Premierschap Balkenende ▪ Buitenlandse politici ▪ Overig

Tabel 3.2. Issues

3.3.5 Actoren

Er wordt per artikel gekeken of Wilders/Verdonk de belangrijkste actor is. De belangrijkheid van de actor wordt ontleend aan het aantal quotes en parafraseringen. Hoe meer quotes en parafraseringen hoe belangrijker de actor. Voorafgaande aan het eigenlijke onderzoek is er een kleine analyse gehouden van een aantal artikelen. Op basis hiervan is er een lijst van actoren ontstaan. Tabel 3.3 geeft de lijst van actoren weer.

Actoren	Actoren
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Wilders ▪ Verdonk ▪ Coalitiepartijen ▪ Overheidsinstelling ▪ Bedrijf/stichting ▪ Nederlandse politici andere politieke partij 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Buitenlandse politici/partijen ▪ Politici/ medewerkers ToN ▪ Gregorius Nekschot ▪ Advocaat Gerard Spong ▪ Andere personen

Tabel 3.3. Actoren

3.3.6 *Tone-of-voice*

In het onderzoek wordt er ook gekeken naar de gebruikte ‘tone-of-voice’ van de krant ten opzichte van Wilders en Verdonk. Deze kan positief, negatief of neutraal zijn. Welke tone-of-voice er wordt gebruikt kan duidelijk worden aan de hand van gebruikte woorden in een artikel. Positieve termen zijn bijvoorbeeld ‘winnaar’ en ‘doorzetter’ en negatieve woorden ‘verliezer’ of ‘profiteur’. Bij een neutrale tone-of-voice is het artikel niet negatief maar ook niet positief ten opzichte van Wilders of Verdonk. Soms wordt de tone-of-voice niet geheel duidelijk door het woordgebruik, maar zal er door de regels heen moeten worden gelezen om het vast te leggen.

3.3.7 *Frames*

Om te kijken op welke manier de berichten over Wilders en Verdonk worden geframed is er gebruik gemaakt van een instrument ontwikkeld door Semetko en Valkenburg (2000). Aan de hand van 20 vragen, die met ja of nee moeten worden beantwoord, kan er worden vastgesteld in welke mate een frame in een krantenartikel voorkomt. Hieronder zullen de frames die Semetko en Valkenburg onderscheiden worden besproken en zullen de bijbehorende vragen worden gepresenteerd.

Conflictframe

Dit frame geeft het conflict weer tussen individuen, groepen of instituties. Hiermee wordt volgens Semetko en Valkenburg de interesse van de lezer nog wat langer vastgehouden. Een voorbeeld is een artikel waarin Wilders een conflict heeft met het gerechtshof. Vragen die bij het conflictframe horen zijn:

- Geeft het artikel onenigheid/meningsverschil/conflict weer tussen individuen, groepen of instituties?
- Maken individuen, groepen of instituties in het artikel elkaar verwijten?
- Geeft het artikel meerdere kanten van eenzelfde onenigheid/meningsverschil/conflict weer?
- Spreekt het artikel over winnaars of verliezers?

Human-interest frame

Dit frame belicht de menselijke en emotionele kant van een gebeurtenis, issue of probleem. Door het nieuws te dramatiseren, emotioneel en persoonlijk te maken wordt geprobeerd de interesse van de lezer vast te houden. Een voorbeeld is een artikel waarin gebeurtenissen, die de achterban van Wilders heeft meegemaakt, worden beschreven. Het artikel legt nadruk op hoe deze gebeurtenissen van invloed zijn op hun leven en hoe Wilders dit maakt tot politiek strijdpunt. Vragen die bij het human-interest frame horen zijn:

- Geeft het artikel geeft een menselijk gezicht aan het onderwerp?
- Maakt het artikel gebruik van bijvoeglijke naamwoorden of persoonlijke kenschetsen die betrekking hebben op belediging, empathie, sympathie of medelijden?
- Legt het artikel nadruk op hoe het probleem/onderwerp individuen of groepen raakt?
- Duikt het artikel in het privéleven of de persoonlijke omstandigheden van de actoren?

Verantwoordelijkheidsframe

Hierbij ligt de nadruk op wie verantwoordelijk is voor een bepaalde gebeurtenis of probleem en wie de oplossing hiervoor kan bieden. Een voorbeeld is een artikel dat beschrijft dat de Tweede Kamer verantwoordelijk is voor het in de doofpot stoppen van het dossier van klokkenluider Fred Spijkers. Vragen die bij het verantwoordelijkheidsframe horen zijn:

- Suggereert het artikel dat de overheid het probleem kan verzachten?
- Suggereert het artikel dat de overheid verantwoordelijk is voor het probleem/onderwerp?
- Behandelt het artikel mogelijke oplossingen voor het probleem/onderwerp?
- Suggereert het artikel dat een individu of groep verantwoordelijk is voor het probleem/onderwerp?
- Veronderstelt het artikel dat het probleem/onderwerp dringend om actie vraagt?

Economisch-gevolgenframe

Dit frame geeft aan wat voor economische consequenties een gebeurtenis of probleem heeft op individuen, groepen, instituties, regio's of landen. Een voorbeeld is een artikel waarin wordt beschreven wat de gevolgen zijn voor de door 'de Nederlandse Nick Leeson' opgelichte Verdonk. Vragen die bij het economisch-gevolgenframe horen zijn:

- Refereert het artikel aan financiële winst of verlies, op dit moment of in de toekomst?
- Worden kosten en investeringen (moeite) behandeld in het artikel?
- Bevat het artikel de economische gevolgen van het wel of niet vervolgen van de handelswijze?

Moraliteitsframe

Dit frame plaatst een gebeurtenis of probleem in de context van religieuze normen en morele voorschriften. Dit kan bijvoorbeeld een artikel zijn waarin Wilders de burger oproept om zich beter te gedragen aan de hand van de tien geboden in de bijbel. Vragen die bij dit frame horen zijn:

- Bevat het artikel een boodschap met een moraal?
- Refereert het artikel aan moraliteit, God, of andere religieuze grondstellingen?
- Biedt het artikel sociale voorschriften over gewenst gedrag?

Populistisch frame

Doordat het populisme weer terug op de agenda is gezet door onder anderen Wilders en Verdonk, is het van belang te onderzoeken of de media Wilders en Verdonk op een populistische manier framen. De vragen die hierbij horen zijn gebaseerd op de in het theoretisch kader besproken theorie over populisme. Hierin kwam naar voren dat het populisme voldoet aan een aantal kenmerken. Zo spreken zij namens 'het volk', benadrukken zij de kloof tussen burger en politiek en zijn zij anti-politiek/anti-staat (Zijdeveld, 2009; Wansink, 2004; Canovan, 1999). Deze kenmerken hebben geleid tot de volgende vragen:

- Worden actoren in het artikel direct dan wel indirect gelinkt met 'het volk'?
- Komt in het artikel de kloof tussen burger en politiek aan de orde?
- Komen er houdingen in de berichtgeving voor die anti-politiek/anti-staat zijn?

3.4 Data-analyse

Na het coderen van de krantenartikelen zijn de scores ingevoerd in het softwareprogramma SPSS. Tijdens het invoeren zijn de variabelen direct voorzien van een naam en is er per variabele aangegeven welke waarden deze kan aannemen. Voordat er kon worden begonnen met de analyse van de gegevens is er gecontroleerd of er waarden of codes in het bestand voorkwamen die er niet behoren te zijn zoals codeerfouten.

De eerste analyse die is uitgevoerd heeft betrekking op het meten van frames. Om er achter te komen of de gestelde vragen per frame ook daadwerkelijk één frame meten is er een principale componentenanalyse (PCA) uitgevoerd. Hiermee wordt duidelijk welke frames mee worden genomen in de verdere analyse. In paragraaf 3.5 wordt er verder ingegaan op deze analyse.

Na de principale componentenanalyse is er steeds per aspect eerst het verschil onderzocht tussen de artikelen die zijn geselecteerd op Wilders en de artikelen die zijn geselecteerd op Verdonk. Daarnaast worden de artikelen uit *De Telegraaf, de Volkskrant met elkaar vergeleken, waarna* gekeken wordt naar onderzoeksperiode 1 en onderzoeksperiode 2. Steeds staan hierbij de verschillen tussen Wilders of Verdonk centraal. Hierbij is het kenmerk ‘geselecteerd op Wilders of Verdonk’ de splitsingsvariabele. De variabele waarop artikelen geselecteerd op Wilders en artikelen geselecteerd op Verdonk van elkaar verschillen heet de testvariabele.

Voor de variabelen met een nominale test- en splitsingsvariabele is allereerst een kruistabel gemaakt. Vervolgens is er aan de hand van een Chi-kwadraattoets nagegaan of er een significant verschil bestaat tussen de artikelen die geselecteerd zijn op Wilders en de artikelen die geselecteerd zijn op Verdonk, of dat dit verschil berust op toeval (Baarda, De Goede & Van Dijkum, 2007: 172).

Ook voor de variabelen met een ordinale testvariabele en een nominale splitsingsvariabele is er allereerst een kruistabel gemaakt om de percentages per waarde te kunnen aflezen. Om te kijken of het verschil tussen de twee (onafhankelijke) steekproeven berust op toeval is er gebruik gemaakt van de Mann-Whitney U-toets (Baarda, De Goede & Van Dijkum, 2007: 129).

3.5 Principale componentenanalyse

In paragraaf 3.3.7 is besproken dat er zes frames zijn opgesteld, respectievelijk het conflictframe, human-interestframe, verantwoordelijkheidsframe, economisch-gevolgenframe, moraliteitsframe en het populistisch frame. Aan de hand van een vragenlijst, bestaande uit 22 vragen, is er gekeken welke frames er in de krantenartikelen over Wilders en Verdonk naar voren komen. Met deze vragenlijst wordt verondersteld dat diverse vragen één bepaald frame meten. Om er achter te komen of de verschillende vragen daadwerkelijk tot één dimensie behoren, is er een principale componentenanalyse (PCA) uitgevoerd.

Om het aantal componenten te kunnen bepalen moet er worden voldaan aan het Kaiser-criterium (Mortelmans & De Hertogh, 2008: 31). Dit criterium stelt dat alleen die componenten mogen worden behouden die minstens een eigenwaarde hebben van één. Tevens is het van belang bij het vormen van componenten dat een item pas mag worden toegewezen aan een component als deze een waarde heeft van 0.40 of hoger, een item op slechts één component hoog laadt, een component ten minste drie indicatoren bevat om als een zinnige component beschouwd te worden en dat de variabelen inhoudelijk hetzelfde meten. Om de betrouwbaarheid van de geselecteerde componenten te testen is Cronbach's alfa berekend. Dit is een maat die aangeeft of een schaal bij herhaling hetzelfde resultaat zou opleveren en dus betrouwbaar is. We spreken van een betrouwbare schaal wanneer de alfa een waarde heeft boven 0.70 (p.174).

Tijdens het onderzoek zijn 20 van de 22 vragen uit de vragenlijst tenminste één keer met 'ja' beantwoord. De vragen die nooit met 'ja' zijn beantwoord zijn gekoppeld aan het moraliteitsframe, namelijk 'bevat het artikel een boodschap met een moraal?' en 'biedt het artikel sociale voorschriften over gewenst gedrag?' Deze vragen zijn dan ook niet meegenomen in de principale componentenanalyse.

In de tabel Total Variance Explained (zie bijlage 3) zien we dat er zeven van de 20 componenten worden behouden door SPSS. Dit komt doordat de initiële eigenwaarde voor de zeven eerste componenten hoger is dan één. Doordat componenten zes en zeven uit minder dan drie indicatoren bestaan heeft de verdere analyse zich beperkt tot de eerste vijf componenten. In totaal is de verklaarde variantie van deze vijf componenten 52,9%. Om tot een interpretatie te komen van deze componenten is er verder gekeken naar de geroteerde component-matrix met

---

varimax-rotatie, zie tabel 3.4. Alleen de geroteerde ladingen boven 0,40 zijn in de tabel opgenomen. Op basis van de tabel kan worden gezegd dat A1, A2 en A3 behoren tot het conflictframe. A4 blijft buiten deze schaal. B1, B2, B3 en B4 vormen samen het human-interestframe, D1, D2 en D3 het economisch-gevolgenframe en F1, F2 en F3 het populistisch frame. Het verantwoordelijkheidsframe wordt gevormd door C1, C2 en C5. C3 en C4 blijven er buiten. Om er zeker van te zijn dat de gevonden frames betrouwbaar zijn is er een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. Onderin tabel 3.4 is te zien dat op het verantwoordelijkheidsframe (PC5) na, alle componenten betrouwbaar zijn (Cronbrach's alfa > 0.70).

Uit bovenstaande kan geconcludeerd worden dat er in de analyse niet verder wordt gegaan met het moraliteitsframe en het verantwoordelijkeheidsframe. Wel wordt er verder gegaan met de volgende frames:

- Conflictframe (A1, A2, A3)
- Human-interestframe (B1, B2, B3, B4)
- Economisch-gevolgenframe (D1, D2, D3)
- Populistisch frame (F1, F2, F3)

	Factorladingen				
	PC1	PC2	PC3	PC4	PC5
<u>Conflictframe</u>					
A1. Geeft het artikel onenigheid/meningsverschil/conflict weer tussen individuen, groepen of instituties?		,808			
A2. Maken individuen, groepen of instituties in het artikel elkaar verwijten?		,810			
A3. Geeft het artikel meerdere kanten van eenzelfde onenigheid/meningsverschil/conflict weer?		,792			
A4. Spreekt het artikel over winnaars of verliezers?					
<u>Human-interest frame</u>					
B1. Geeft het artikel een menselijk gezicht aan het onderwerp ?	,910				
B2. Maakt het artikel gebruik van bijvoeglijke naamwoorden of persoonlijke kenschetsen die betrekking hebben op belediging, enz.?	,786				
B3. Legt het artikel nadruk op hoe het probleem/onderwerp individuen of groepen raakt?	,596				
B4. Duikt het artikel in het privéleven of de persoonlijke omstandigheden van de actoren?	,854				
<u>Verantwoordelijkheidsframe</u>					
C1. Suggereert het artikel dat de overheid het probleem kan verzachten?					,737
C2. Suggereert het artikel dat de overheid verantwoordelijk is voor het probleem/onderwerp?					,453
C3. Behandeld het artikel mogelijke oplossingen voor het probleem/onderwerp?					
C4. Suggereert het artikel dat een individu of groep verantwoordelijk is voor het probleem/onderwerp?					
C5. Veronderstelt het artikel dat het probleem/onderwerp dringend om actie vraagt?					,699
<u>Economisch-gevolgenframe</u>					
D1. Refereert het artikel aan financiële winst of verlies, op dit moment of in de toekomst?				,829	
D2. Worden kosten en investeringen (moeite) behandeld in het artikel?				,739	
D3. Bevat het artikel de economische gevolgen van het wel of niet vervolgen van de handelswijze?				,845	
<u>Moraliteitsframe</u>					
E2. Refereert het artikel aan moraliteit, God, of andere religieuze grondstellingen?					
<u>Populistisch frame</u>					
F1. Worden actoren in het artikel direct dan wel indirect gelinkt met 'het volk'?			,729		
F2. Komt in het artikel de kloof tussen burger en politiek aan de orde?			,820		
F3. Komen er houdingen in de berichtgeving voor die anti-politiek/anti-staat zijn?			,861		
Verklaring % variantie per PC	13,7	11,3	10,8	9,9	7,2
Eigenwaarde	3,2	2,3	2,1	1,8	1,4
Conbrach's alfa	0.827	0.804	0.758	0.715	0.439

Tabel 3.4. Principale componentenanalyse en betrouwbaarheidsanalyse

3.6 Rapportage van de resultaten

In het volgende hoofdstuk staan de uitkomsten van de gemaakte analyses centraal. De uitkomsten zullen worden besproken aan de hand van de geformuleerde aspecten en worden weergegeven in tabellen. Tabel 3.5 is een voorbeeld van hoe de tabellen er in het volgende hoofdstuk uitzien. De tabel is opgedeeld in vijf blokken. Blok één, omlijnt met rood, beschrijft de uitkomsten van alle geanalyseerde artikelen ('totaal'). Het tweede blok, omlijnt met oranje, beschrijft de uitkomsten horende bij de artikelen uit *De Telegraaf*. Blok drie, omlijnt met paars, beschrijft de uitkomsten horende bij de artikelen uit *de Volkskrant*. Het vierde blok, omlijnt met blauw, beschrijft de uitkomsten van de artikelen gepubliceerd in de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen stond (periode 1) en het vijfde blok, omlijnt met groen, beschrijft de uitkomsten van de artikelen gepubliceerd in de periode waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen stond (periode 2). Per blok zijn de geanalyseerde artikelen verdeeld in artikelen die gaan over Verdonk en artikelen die gaan over Wilders. In de voorbeeldtabel is deze splitsing per blok aangegeven in het grijs. De laatste regel van de tabel laat de P-waarde van elk blok zien. Alleen als er in een blok sprake is van een significant verschil tussen de artikelen over Verdonk en de artikelen over Wilders dan zal dit expliciet in de tekst worden vermeld.

'Onderwerp'	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
A										
B										
C										
D										
Totaal										
Pearson Chi-square										

Tabel 3.5. Voorbeeldtabel

Dit hoofdstuk behandelt de resultaten van de inhoudsanalyse. In totaal zijn er 306 artikelen geanalyseerd, waarvan 146 artikelen die zijn geselecteerd op Verdonk en 160 artikelen die zijn geselecteerd op Wilders. 160 artikelen zijn afkomstig uit de Telegraaf en 146 uit de Volkskrant. Er zijn 160 artikelen geanalyseerd die zijn gepubliceerd in de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen stond (periode 1). 146 geanalyseerde artikelen zijn afkomstig uit de periode waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen stond (periode 2).

4.1 Soort artikel

In deze paragraaf wordt gekeken welk soort artikelen er worden gebruikt in de berichtgeving over Wilders en Verdonk.

De soort artikelen die het vaakst voorkomen in de berichtgeving over Wilders en Verdonk zijn nieuwsberichten. 76,3% van de artikelen over Wilders en 72,6% van de artikelen over Verdonk zijn nieuwsberichten (zie tabel 4.1). Na nieuwsberichten wordt bij de berichten over Verdonk het nieuwsverhaal met 10% het meest gebruikt. Dit percentage is hoger dan bij de berichten over Wilders, waarbij slechts 5% van de berichten een nieuwsverhaal is. De berichten over Verdonk zijn net iets vaker dan de berichten over Wilders achtergrondverhalen en interviews. Minder dan 5% van de berichten over Wilders en Verdonk zijn verslagen, reportages en profielen.

In *De Telegraaf* zijn de artikelen over Verdonk met 78,8% iets vaker nieuwsberichten dan de artikelen over Wilders met 71,3%. Artikelen over Wilders zijn daarentegen vaker nieuwsverhalen (5%) dan de artikelen over Verdonk (3%). In *De Telegraaf* wordt er zowel over Wilders als over Verdonk niet bericht in een verslagvorm.

In *de Volkskrant* zijn de artikelen over Wilders juist vaker nieuwsberichten (81,3%) dan de artikelen over Verdonk (67,5%). De artikelen over Verdonk zijn daarentegen met 16% vaker nieuwsverhalen dan de artikelen over Wilders met 5%. Ook zijn de artikelen over Verdonk met 7,5% vaker achtergrondverhalen dan de artikelen over Wilders met 5%.

Ook in de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen stond (periode 1) zijn de berichten over Wilders en Verdonk het vaakst nieuwsberichten, met beide 75%. Artikelen over Wilders zijn in deze periode vaker achtergrondverhalen dan de artikelen over Verdonk (7,5% resp. 5%). Geen enkele keer wordt er in deze periode een verslag over Wilders en/of Verdonk geschreven.

In periode 2, de periode waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen staat zijn de artikelen over Wilders met 77,5% vaker nieuwsberichten dan de artikelen over Verdonk met 69,7%. Artikelen over Verdonk zijn daarentegen vaker nieuwsverhalen (15,2%) dan de artikelen over Wilders (5%). Ook zijn in deze periode de artikelen over Wilders vaker achtergrondverhalen met 9,1% dan de artikelen over Verdonk met 3,8%.

Geconcludeerd kan worden dat de artikelen over Wilders en Verdonk zowel in *De Telegraaf*, *de Volkskrant*, periode 1 als periode 2 het vaakst nieuwsberichten zijn.

Soort artikel	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
Nieuwsbericht	72,6%	76,3%	78,8%	71,3%	67,5%	81,3%	75,0%	75,0%	69,7%	77,5%
Nieuwsverhaal	10,3%	5,0%	3,0%	5,0%	16,3%	5,0%	6,3%	5,0%	15,2%	5,0%
Verslag	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%
Interview	6,2%	5,6%	6,1%	6,3%	6,3%	5,0%	6,3%	6,3%	6,1%	5,0%
Reportage	2,7%	3,8%	4,5%	6,3%	1,3%	1,3%	5,0%	2,5%	0,0%	5,0%
Achtergrondverhaal	6,2%	5,6%	4,5%	6,3%	7,5%	5,0%	3,8%	7,5%	9,1%	3,8%
Profiel	2,1%	3,1%	3,0%	5,0%	1,3%	1,3%	3,8%	3,8%	0,0%	2,5%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Pearson Chi-square	p=0,606	p=0,930	p=0,295	p=0,879	p=0,069
--------------------	---------	---------	---------	---------	---------

Tabel 4.1. Soort artikel

4.2 Plek in krant

In deze paragraaf wordt gekeken welke plek de artikelen over Wilders en Verdonk in de krant innemen.

De artikelen over Wilders en Verdonk komen het vaakst voor op de binnenlandpagina, gevolgd door de voorpagina (zie tabel 4.2). Met 67,8% komen de artikelen over Verdonk iets vaker voor op de binnenlandpagina dan de artikelen over Wilders met 62,9%. De artikelen over Wilders komen daarentegen met 4,4% vaker voor op de buitenlandpagina dan de artikelen over Verdonk met 0,7%.

In *De Telegraaf* zijn de artikelen over Verdonk aanzienlijk vaker te vinden op de binnenlandpagina dan de artikelen over Wilders (68,2% resp. 55,7%). Artikelen over Wilders zijn daarentegen met 17,7% vaker te vinden op de voorpagina dan de artikelen over Verdonk met 12,2%. Van de artikelen over Wilders is 3,8% te vinden op de buitenlandpagina. Geen van de artikelen over Verdonk is in *De Telegraaf* gepubliceerd op de buitenlandpagina.

In *de Volkskrant* zijn de artikelen over Wilders vaker dan de artikelen over Verdonk gepubliceerd op de binnen- en buitenlandpagina. Daarentegen zijn de artikelen over Verdonk met 17,5% net iets vaker te vinden op de voorpagina dan de artikelen over Wilders met 13,8%.

Als we kijken naar beide dagbladen dan kunnen we zeggen dat de artikelen over Verdonk in *de Volkskrant* vaker op de voorpagina verschijnen (17,5%) dan in *De Telegraaf* (12,1%). Artikelen over Wilders verschijnen daarentegen vaker op de voorpagina van *De Telegraaf* (17,7%) dan op de voorpagina van *de Volkskrant* (13,8%). Ook staan de artikelen over Wilders in *de Volkskrant* vaker op de binnenlandpagina (70%) dan in *De Telegraaf* (55,7%).

In periode 1, de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen staat, bestaat er een significant verschil tussen de artikelen over Wilders en de artikelen over Verdonk ($\text{Chi}^2=9,102$; $\text{df}=3$; $p=0,028$). De artikelen over Wilders staan in deze periode vaker op de binnenlandpagina (77,2%) dan de artikelen over Verdonk (65%). De artikelen over Verdonk staan daarentegen met 18,8% vaker op de voorpagina dan de artikelen over Wilders met 6,3%.

Ook in de periode waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen stond (periode 2) blijkt er een significant verschil te zijn tussen de artikelen over Wilders en de artikelen over Verdonk ($\text{Chi}^2=8,828$; $\text{df}=3$; $p=0,032$). In deze periode staan de artikelen over Verdonk vaker op de binnenlandpagina (71,2%) dan de artikelen over Wilders (48,8%). De artikelen over Wilders zijn daarentegen met 25% vaker gepubliceerd op de voorpagina dan de artikelen over Verdonk met 10,6%.

Als we kijken naar de twee perioden dan kan worden geconcludeerd dat degene die bovenaan in de peilingen staat (periode 1 Verdonk, periode 2 Wilders) ook een prominentere plek in de krant krijgt, doordat artikelen over de ‘koploper’ vaker op de voorpagina te verschijnen.

Plek in krant	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
Voorpagina	15,1%	15,7%	12,1%	17,7%	17,5%	13,8%	18,8%	6,3%	10,6%	25,0%
Binnenland	67,8%	62,9%	68,2%	55,7%	67,5%	70,0%	65,0%	77,2%	71,2%	48,8%
Buitenland	0,7%	4,4%	0,0%	3,8%	1,3%	5,0%	0,0%	3,8%	1,5%	5,0%
Anders	16,4%	17,0%	19,7%	22,8%	13,8%	11,3%	16,3%	12,7%	16,7%	21,3%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Pearson Chi-square	p=0,228	p=0,229	p=0,494	p=0,028	p=0,032
--------------------	---------	---------	---------	---------	---------

Tabel 4.2. Plek in de krant

4.3 Vermelding Wilders en/of Verdonk in de titel

In deze paragraaf wordt gekeken in hoeverre Wilders en Verdonk in de titel van de artikelen worden vermeld.

In zowel voor ‘totaal’, ‘*De Telegraaf*’, ‘*de Volkskrant*’, ‘periode 1’ en ‘periode 2’ is er een significant verschil gevonden tussen de artikelen over Wilders en de artikelen over Verdonk, wat betreft hun vermelding in de titel. Deze uitkomsten liggen erg voor de hand. Zo is het bijna vanzelfsprekend dat Verdonk in de artikelen die over haar gaan, vaker in de titel wordt genoemd dan Wilders. Dit geldt andersom ook voor de artikelen over Wilders. In de onderstaande analyse wordt daarom vergeleken hoe vaak Wilders in artikelen over zijn persoon in de titel voorkomt, met hoe vaak Verdonk in artikelen over haar persoon in de titel voorkomt.

Uit tabel 4.3 blijkt dat Wilders vaker in de titel wordt vermeld in artikelen die over hem gaan (30%) dan Verdonk in de titel wordt genoemd in artikelen over Verdonk (22,6%).

In *De Telegraaf* wordt Wilders vaker in de titel genoemd (31,3%) dan Verdonk (27,3%). Ook in *de Volkskrant* wordt Wilders vaker in de titel genoemd (28,8%) dan Verdonk (18,8%). Als we kijken naar de verschillen tussen *De Telegraaf* en *de Volkskrant* dan zien we een duidelijk verschil. Zo worden Wilders en Verdonk in *De Telegraaf* vaker in de titel vermeld dan in *de Volkskrant*.

In periode 1 wordt Verdonk vaker in de titel genoemd (33,8%) dan Wilders (15%). In periode 2 wordt Wilders juist vaker in de titel genoemd (45%) dan Verdonk (9,1%). Gekeken naar de verschillen tussen beide perioden dan kan worden gezegd dat Verdonk in periode 1 vaker in de titel genoemd wordt (33,8%) dan in periode 2 (9,1%). Wilders wordt daarentegen in periode 2 vaker in de titel genoemd (45%) dan

in periode 1 (15%). Hieruit kan worden geconcludeerd dat in de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen stond (periode 1), de aandacht meer op Verdonk was gevestigd doordat zij vaker dan Wilders in deze periode in de titel werd genoemd. Ditzelfde geldt voor Wilders in periode 2: hij krijgt dan prominentere aandacht door vaker in de titel te worden vermeld dan Verdonk.

Wilders en Verdonk genoemd in titel	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
V&W niet in titel	73,3%	63,1%	65,2%	58,8%	80,0%	67,5%	65,0%	71,3%	83,3%	55,0%
Verdonk in de titel	22,6%	6,3%	27,3%	8,8%	18,8%	3,8%	33,8%	12,5%	9,1%	0,0%
Wilders in de titel	3,4%	30,0%	6,1%	31,3%	1,3%	28,8%	0,0%	15,0%	7,6%	45,0%
V&W wel in titel	0,7%	0,6%	1,5%	1,3%	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%	0,0%	0,0%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Pearson Chi-square	p<0,001	p<0,001	p<0,001	p<0,001	p<0,001
--------------------	---------	---------	---------	---------	---------

Tabel 4.3. Vermelding Wilders en Verdonk in de titel.

4.4 Issues

In deze paragraaf wordt gekeken welke issues een rol spelen in de berichtgeving over Wilders en over Verdonk.

De artikelen waar Wilders in voorkomt gaan het vaakst over de partij van Wilders (PVV) of over Wilders zelf (28,2%), gevolgd door de film Fitna (11,9%) en het issue moslims (10%), zie tabel 4.4. Artikelen waar Verdonk in wordt genoemd gaan daarentegen vaker over de partij van Verdonk (ToN) of over Verdonk zelf (18%), gevolgd door ‘andere politieke partijen’ (11,8%) en het immigranten/integratie/migratie issue (10,3%). Het issue opiniepeiling komt zowel in de artikelen waarin Verdonk, als de artikelen waarin Wilders wordt genoemd, vaak voor (9% resp. 6,9%).

De Telegraaf laat duidelijke verschillen zien tussen Wilders en Verdonk en de issues waarmee zij in verband worden gebracht. Zo wordt Wilders vaker dan Verdonk in verband gebracht met de PVV en Fitna. De artikelen waarin Verdonk wordt genoemd gaan daarentegen vaker over ToN, andere politieke partijen, immigranten/integratie/migratie en justitie/politie/inlichtingendiensten.

In *de Volkskrant* wordt Wilders vaker dan Verdonk in verband gebracht met de PVV, Fitna en moslims. Verdonk wordt daarentegen vaker dan Wilders in verband gebracht met ToN, andere politieke partijen, immigranten/integratie/ migratie en justitie/politie/inlichtingendiensten.

De verschillen tussen de dagbladen zijn erg klein, maar *de Volkskrant* besteedt net iets meer aandacht aan het onderwerp ‘andere politieke partijen’ dan *De Telegraaf*. De artikelen over Verdonk gaan in *de Volkskrant* vaker over immigranten/integratie/migratie (12,7%) dan de artikelen over Verdonk in *de Telegraaf* (7,6%). Wilders wordt in *de Volkskrant* vaker met het issue moslims in verband gebracht (12,5%) dan in *De Telegraaf* (7,5%).

In periode 1 wordt Wilders vaker dan Verdonk met Fitna in verband gebracht (21,3% resp. 0%), het issue moslims (13,8% resp. 2,5%) en de gemaakte cartoons over moslims en de Islam (6,3% resp. 1,3%). Verdonk wordt daarentegen vaker dan Wilders in verband gebracht met ToN (22,6% resp. 5%) en met het issue immigranten/ integratie/migratie (10% resp. 0%).

In periode 2 wordt Wilders vooral in verband gebracht met de PVV (51,4%). Verdonk wordt vaker dan Wilders in verband gebracht met ToN (12,3% resp. 0%), het issue ‘andere politieke partijen’ (7,7% resp. 0%) en justitie/politie/inlichtingendiensten (6,2% resp. 0%).

In de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen staat (periode 1), krijgt Verdonk met 22,6% duidelijk meer aandacht voor zichzelf en haar partij (ToN) dan met de 12,3% in periode 2. Dit is de periode waarin zij lager in de peilingen stond dan Wilders. Ook Wilders krijgt in de periode waarin hij boven Verdonk in de peilingen staat met 53,9% meer aandacht voor zijn partij, zijn film Fitna en zichzelf dan in de periode waarin hij lager dan Verdonk in de peilingen staat (26,3%).

Uit bovenstaande kan worden geconcludeerd dat er duidelijke verschillen bestaan tussen Wilders en Verdonk en de issues waarmee zij in verband worden gebracht. Zo wordt Wilders vaker dan Verdonk in verband gebracht met de PVV, Fitna en moslims en wordt Verdonk vaker dan Wilders in verband gebracht met ToN, andere politieke partijen, immigranten/integratie/migratie en justitie/politie/inlichtingendiensten. Ook blijkt dat degene die het hoogst scoort in de peilingen meer persoonlijke aandacht krijgt doordat de onderwerpen van de artikelen gaan over zichzelf en de partij die zij vertegenwoordigen.

Issues	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk	Wilders	Verdonk	Wilders	Verdonk	Wilders	Verdonk	Wilders	Verdonk	Wilders
PVV/Wilders	2,1%	28,2%	4,5%	28,9%	0,0%	27,5%	1,3%	5,0%	3,1%	51,4%
Vervolging Wilders	1,4%	11,3%	3,0%	10,0%	0,0%	12,5%	0,0%	0,0%	3,1%	22,5%
Weigering Wilders london	0,0%	11,9%	0,0%	11,3%	0,0%	12,5%	0,0%	0,0%	0,0%	23,8%
Bedreiging Wilders	0,0%	3,1%	0,0%	3,8%	0,0%	2,5%	0,0%	2,5%	0,0%	3,8%
ToN/Verdonk	18,0%	2,6%	18,2%	2,6%	17,7%	2,6%	22,6%	5,0%	12,3%	0,0%
Beveiliging Verdonk	4,1%	0,0%	6,1%	0,0%	2,5%	0,0%	7,5%	0,0%	0,0%	0,0%
Kritiek op Verdonk	2,1%	1,3%	3,0%	1,3%	1,3%	1,3%	3,8%	2,5%	0,0%	0,0%
Oplichting Verdonk	2,1%	0,0%	1,5%	0,0%	2,5%	0,0%	3,8%	0,0%	0,0%	0,0%
Andere politieke partijen	11,8%	6,3%	7,6%	2,6%	15,3%	10,1%	15,1%	12,6%	7,7%	0,0%
VVD	5,5%	1,3%	6,1%	1,3%	5,1%	1,3%	5,0%	2,5%	6,2%	0,0%
D66	2,8%	1,3%	0,0%	0,0%	5,1%	2,5%	5,0%	2,5%	0,0%	0,0%
PvdA	2,1%	3,1%	1,5%	1,3%	2,5%	5,0%	2,5%	6,3%	1,5%	0,0%
CDA	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%
SP	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%
SGP	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%
Opiniepeilingen	9,0%	6,9%	10,6%	7,5%	7,6%	6,1%	8,8%	6,3%	9,2%	7,5%
Fitna	0,0%	11,9%	0,0%	12,5%	0,0%	11,3%	0,0%	21,3%	0,0%	2,5%
Immigranten/integratie/migratie	10,3%	1,3%	7,6%	0,0%	12,7%	2,5%	10,0%	0,0%	1,3%	2,5%
Moslims	4,8%	10,0%	4,5%	7,5%	5,1%	12,5%	2,5%	13,8%	7,7%	6,3%
Justitie/politie/inlichtingendiensten	5,5%	0,6%	6,1%	0,0%	5,1%	1,3%	5,0%	1,3%	6,2%	0,0%
Tweede Kamer	3,4%	3,1%	4,5%	5,0%	2,5%	1,3%	5,0%	3,8%	1,5%	2,5%
Economische groei	2,1%	1,3%	1,5%	2,5%	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%	4,6%	2,5%
Overheidsfinanciering	2,1%	2,5%	3,0%	3,8%	1,3%	1,3%	2,5%	2,5%	1,5%	2,5%
Koninklijkhuiskoninginnedag(drama)	2,1%	1,9%	3,0%	2,5%	1,3%	1,3%	1,3%	3,8%	3,1%	0,0%
Ontwikkelingssamenwerking	2,1%	1,3%	3,0%	1,3%	1,3%	1,6%	3,8%	2,5%	0,0%	0,0%
Kunst/cultuur/wetenschap	2,1%	0,6%	1,5%	0,0%	2,5%	1,3%	1,3%	0,0%	3,1%	1,3%
Oorlog irak	2,1%	0,6%	0,0%	1,3%	3,8%	0,0%	0,0%	0,0%	4,6%	1,3%
Rookverbod	2,1%	0,0%	1,5%	0,0%	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%	4,6%	0,0%
Omroepen	1,4%	1,9%	0,0%	1,3%	2,5%	2,5%	0,0%	0,0%	3,1%	3,8%
Defensie	1,4%	0,0%	1,5%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	3,1%	0,0%
Infrastructuur/mobiliteit	1,4%	0,0%	0,0%	0,0%	2,5%	0,0%	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%
Bestuurlijke vernieuwing	1,4%	2,5%	3,0%	3,8%	0,0%	1,3%	2,5%	5,0%	0,0%	0,0%
Premierschap Balkenende	0,7%	0,6%	1,5%	1,3%	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%	0,0%	0,0%
Cartoons	0,7%	3,1%	1,5%	5,0%	0,0%	1,3%	1,3%	6,3%	0,0%	0,0%
Buitenlandse politici	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	1,5%	0,0%
Europese Verkiezingen	0,7%	1,3%	1,5%	0,0%	0,0%	2,5%	0,0%	0,0%	1,5%	2,5%
Terreurbestrijding	0,7%	1,9%	1,5%	1,3%	0,0%	2,5%	1,3%	3,8%	0,0%	0,0%
Onderwijs	0,7%	0,6%	1,5%	1,3%	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%	0,0%	0,0%
Milieu	0,7%	0,6%	1,5%	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%	1,3%	0,0%	0,0%
Doodstraf	0,7%	0,6%	1,5%	1,3%	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%	0,0%	0,0%
TV-serie/programma	0,0%	1,3%	0,0%	1,3%	0,0%	1,3%	0,0%	1,3%	0,0%	1,3%
Bedreiging Spons	0,0%	2,5%	0,0%	1,3%	0,0%	3,8%	0,0%	0,0%	0,0%	5,0%
Vrijheid van meningsuiting	0,0%	1,9%	0,0%	2,5%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	3,8%
Overig	9,7%	2,5%	7,5%	2,6%	11,6%	2,6%	9,0%	1,3%	10,6%	3,9%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 4.4 Issues

4.5 Actoren

In deze paragraaf wordt bekeken wie de belangrijkste actor is in de artikelen waarin Wilders en Verdonk worden genoemd.

In de artikelen over Verdonk zijn met 42% Nederlandse politici van andere politieke partijen dan de PVV en ToN de belangrijkste actoren, zie tabel 4.5. Met 23,9% is Verdonk zelf de belangrijkste actor in de artikelen die over haar gaan. In de artikelen over Wilders is Wilders met 30,5% zelf de belangrijkste actor, gevolgd door Nederlandse politici van andere politieke partijen dan de PVV en ToN met 28,6%. In de artikelen over Verdonk zijn Nederlandse politici van andere politieke partijen dan de PVV en ToN opvallend vaker de belangrijkste actor dan in de artikelen over Wilders. Minder opvallend is het dat Verdonk en Wilders vaak de belangrijkste actor zijn in de artikelen, omdat alle artikelen op hun eigen naam voor de analyse zijn geselecteerd. De hierboven genoemde verschillen zijn significant ($\chi^2=59.470$; $df=10$; $p<0,001$).

Er blijkt ook een significant verschil te bestaan tussen de artikelen van Verdonk en de artikelen van Wilders gepubliceerd in *De Telegraaf* en de belangrijkste actor in deze artikelen ($\chi^2=28,667$; $df=8$; $p<0,001$). Zo is in de artikelen over Wilders, Wilders vaker zelf de belangrijkste actor (33,3%), dan dat hij dit is in de artikelen over Verdonk (8,1%). In de artikelen over Verdonk is Verdonk zelf daarentegen vaker de belangrijkste actor (32,3%) dan dat zij dit is in de artikelen over Wilders (5,1%). Ook komen in de artikelen over Verdonk meer actoren voor van politieke partijen anders dan de PVV en ToN in de artikelen over Verdonk (32,3%) dan in de artikelen over Wilders (25,6%).

Ook blijkt er een significant verschil te bestaan tussen de artikelen van Verdonk en de artikelen van Wilders gepubliceerd in *de Volkskrant* ($\chi^2=33,581$; $df=9$; $p<0,001$). In deze krant zijn Wilders, overheidsinstellingen en advocaat Gerard Spong vaker de belangrijkste actor in de artikelen over Wilders dan in de artikelen over Verdonk. In de artikelen over Verdonk zijn Verdonk en Nederlandse politici, van andere partijen dan van de PVV en ToN, vaker de belangrijkste actor dan in de artikelen over Wilders.

In periode 1, de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen staat, bestaat er een significant verschil tussen de artikelen over Wilders en de artikelen over Verdonk ($\chi^2=31,204$; $df=8$; $p<0,001$). Zo zijn Wilders en overheidsinstellingen

vaker de belangrijkste actor in de artikelen over Wilders dan in de artikelen over Verdonk. In de artikelen over Verdonk zijn Verdonk en Nederlandse politici, van andere partijen dan van de PVV en ToN, daarentegen vaker de belangrijkste actor dan in de artikelen over Wilders.

Ook in de periode waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen stond (periode 2) blijkt er een significant verschil te zijn tussen de artikelen over Wilders en de artikelen over Verdonk ($\text{Chi}^2=33,521$; $\text{df}=8$; $p<0,001$). Ook in deze periode is Wilders vaker de belangrijkste actor in de artikelen over Wilders dan in de artikelen over Verdonk. In de artikelen over Verdonk zijn Verdonk en Nederlandse politici van andere partijen dan van de PVV en ToN, daarentegen vaker de belangrijkste actor dan in de artikelen over Wilders.

Er bestaat geen duidelijk verschil in wie de belangrijkste actor in een artikel is en wie (Wilders of Verdonk) hoog scoort in de peilingen.

Actoren	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
Wilders	5,8%	30,5%	8,1%	33,3%	3,9%	27,6%	3,8%	26,0%	8,5%	23,5%
Verdonk	23,9%	3,9%	32,3%	5,1%	17,1%	2,6%	27,8%	7,8%	18,6%	8,1%
Nederlandse politici andere politieke partij	42,0%	28,6%	32,3%	25,6%	50,0%	31,6%	41,8%	28,6%	42,4%	34,6%
Overheidsinstelling	5,1%	6,5%	6,5%	3,8%	3,9%	9,2%	3,8%	10,4%	6,8%	4,4%
Bedrijf/stichting	5,1%	6,5%	3,2%	6,4%	6,6%	6,6%	3,8%	2,6%	6,8%	8,8%
Andere personen	12,3%	14,3%	12,9%	15,4%	11,8%	13,2%	13,9%	15,6%	10,2%	11,8%
Coalitie partijen	0,7%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	1,7%	0,7%
Buitenlandse politici/partijen	2,9%	3,9%	3,2%	3,8%	2,6%	3,9%	1,3%	3,9%	5,1%	4,4%
Politici ToN	1,4%	0,0%	0,0%	0,0%	2,6%	0,0%	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%
Gregorius Nekschot	0,7%	2,6%	1,6%	5,1%	0,0%	0,0%	1,3%	5,2%	0,0%	0,0%
Advocaat Gerard Spong	0,0%	3,2%	0,0%	1,3%	0,0%	5,3%	0,0%	0,0%	0,0%	3,7%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Pearson Chi-square	p<0,001	p<0,001	p<0,001	p<0,001	p<0,001
--------------------	---------	---------	---------	---------	---------

Tabel 4.5. Belangrijkste actor

4.6 Tone-of-voice

In deze paragraaf wordt gekeken naar de tone-of-voice die in de artikelen over Wilders en Verdonk wordt gebruikt.

Tabel 4.6 geeft aan hoe vaak er positief, neutraal of negatief over Wilders en Verdonk in gesproken. Om de algemene tone-of-voice te kunnen berekenen zijn de drie waarden gekoppeld aan een cijfer. Negatief = 1, neutraal = 2 en positief = 3. Op basis hiervan is een gemiddelde rangscore berekend die wordt weergegeven in tabel 4.7. Deze tabel laat zien wie van de politici gemiddeld genomen de hoogst scoort. Hoe hoger de score hoe positiever de tone-of-voice is ten opzichte van de andere politicus.

De tone-of-voice in de artikelen over Wilders is positiever (gemiddelde rangordescor 156,50) dan die in de artikelen over Verdonk (gemiddelde rangordescor 147,16). Zie tabel 4.7.

Uit de tabel blijkt dat *De Telegraaf* gebruik maakt van een positievere tone-of-voice in de artikelen over Wilders (gemiddelde rangordescor 77,47) dan in de artikelen over Verdonk (gemiddelde rangordescor 67,64). Dit verschil is significant ($U=2253,500$; $p=0,049$).

De Volkskrant gebruikt een positievere tone-of-voice in de artikelen over Verdonk (gemiddelde rangordescor 80,41) dan in de artikelen over Wilders (gemiddelde rangordescor 78,57).

Gekeken naar de verschillen tussen de twee dagbladen kan worden gezegd dat de tone-of-voice in de artikelen over Verdonk in *de Volkskrant* duidelijk een stuk positiever is dan in *De Telegraaf*. Het verschil in tone-of-voice in de artikelen over Wilders, tussen *de Volkskrant* en *De Telegraaf*, is klein.

In de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen stond (periode 1), is de tone-of-voice in de artikelen over Verdonk positiever (gemiddelde rangordescor 80,36) dan in de artikelen over Wilders (gemiddelde rangordescor 78,62).

In de periode 2, waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen stond, is de tone-of-voice in de artikelen over Wilders positiever (gemiddelde rangordescor 77,78) dan in de artikelen over Verdonk (gemiddelde rangordescor 67,27).

Geconcludeerd kan worden dat over degene (Wilders of Verdonk) die hoog scoort in de peilingen positiever wordt geschreven dan over degene die laag scoort in de peilingen.

Tone of voice	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
Negatief	19,9%	18,5%	13,6%	7,6%	25,0%	29,5%	23,8%	23,1%	15,2%	13,9%
Neutraal	75,3%	70,7%	80,3%	77,2%	71,3%	64,1%	71,3%	75,6%	80,3%	65,8%
Positief	4,8%	10,8%	6,1%	15,2%	3,8%	6,4%	5,0%	1,3%	4,5%	20,3%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabel 4.6. Tone-of-voice

Tone of voice	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=157)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=78)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=79)
Gemiddelde rang	147,16	156,50	67,64	77,47	80,41	78,57	80,36	78,62	67,27	77,78

Asymp.Sig. (2-tailed)	0,233	0,049	0,758	0,757	0,056
-----------------------	-------	-------	-------	-------	-------

Tabel 4.7. Tone-of-voice

4.7 Frames

In deze paragraaf wordt gekeken naar de frames die de kranten in de artikelen over Wilders en Verdonk hanteren.

Uit de principale componentenanalyse in paragraaf 3.5 zijn vier verschillende frames ontstaan, namelijk conflictframe, human-interestframe, populistisch frame en economisch-gevolgenframe. Als alle vragen, die het frame meten, met ‘ja’ zijn beantwoord dan is het aannemelijk dat het betreffende frame in het artikel aanwezig is. Een frame is in zijn geheel niet aanwezig als geen van de vragen met ‘ja’ zijn beantwoord (= 0 in de tabel). Als er sprake is van een gedeeltelijk frame, dan zijn minimaal één en maximaal twee vragen met ‘ja’ beantwoord. Dit laatste geldt echter niet bij het human-interestframe. Om bij dit frame nog te kunnen spreken van een gedeeltelijk frame dan zijn minimaal één en maximaal drie vragen met ‘ja’ beantwoord. Dit verschil komt doordat het conflict-frame, populistisch frame en het economisch-gevolgenframe door drie vragen worden gemeten en het human-interestframe door vier vragen.

Uit de analyse is gebleken dat het conflictframe (23,9%) het vaakst in zijn geheel voorkomt in de berichtgeving over Wilders en Verdonk, gevolgd door het human-interestframe (2%), het populistisch frame (1,3%) en het economisch-

gevolgenframe (0,7%). Dit betekent dat in 27,8% van de artikelen een frame in zijn geheel voorkomt en dat in bijna driekwart van de artikelen een frame gedeeltelijk of helemaal niet voorkomt.

4.7.1 Conflictframe

Het conflictframe komt in 26% van de artikelen over Verdonk voor, zie tabel 4.8. Dit betekent dat in 74% van de artikelen over Verdonk het conflictframe niet of gedeeltelijk voorkomt. In de artikelen over Wilders komt in 21,9% het conflictframe voor. Dit percentage is net iets lager dan voor de artikelen over Verdonk.

In *De Telegraaf* komt het conflictframe in de artikelen over Wilders iets vaker voor (23,8%) dan in de artikelen over Verdonk (18,2%). Wel komt het conflictframe in de artikelen over Verdonk vaker geheel niet voor (40,9%) dan in de artikelen over Wilders (32,5%).

In *de Volkskrant* komt het conflictframe met 32,5% vaker voor bij de artikelen over Verdonk dan in de artikelen over Wilders met 20%. In de artikelen over Wilders komt het frame vaker gedeeltelijk voor dan in de artikelen over Verdonk.

In periode 1 zijn de verschillen tussen de artikelen over Wilders en de artikelen over Verdonk en het daarin voorkomen van het conflictframe erg klein.

In periode 2 komt het conflictframe vaker in zijn geheel voor in de artikelen over Verdonk (28,8%) dan in de artikelen over Wilders (21,3%). In de artikelen over Wilders komt het frame vaker gedeeltelijk voor dan in de artikelen over Verdonk.

Conflictframe	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
0	41,1%	38,8%	40,9%	32,5%	41,3%	45,0%	45,0%	43,8%	36,4%	33,8%
1	14,4%	20,6%	16,7%	22,5%	12,5%	18,8%	12,5%	13,8%	16,7%	27,5%
2	18,5%	18,8%	24,2%	21,3%	13,8%	16,3%	18,8%	20,0%	18,2%	17,5%
3	26,0%	21,9%	18,2%	23,8%	32,5%	20,0%	23,8%	22,5%	28,8%	21,3%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 4.8. Conflictframe

4.7.2 Human-interestframe

Het human-interestframe komt in 2,7% van de artikelen over Verdonk voor, zie tabel 4.9. Dit betekent dat in 97,3% van de artikelen over Verdonk het human-interestframe niet of slechts gedeeltelijk voorkomt. In de artikelen over Wilders komt in 1,3% het human-interestframe voor. Dit percentage is net iets lager dan voor de artikelen over Verdonk.

In *De Telegraaf* komt het human-interestframe met 6,1% vaker voor bij de artikelen over Verdonk dan in de artikelen over Wilders met 1,3%.

In *de Volkskrant* komt het human-interestframe geen enkele keer in zijn geheel voor in de artikelen over Verdonk. Wel komt het frame, met 1,3%, in zijn geheel voor in de artikelen over Wilders. In de artikelen over Verdonk komt het frame vaker gedeeltelijk voor dan in de artikelen over Wilders.

In periode 1 komt het human-interestframe vaker geheel niet voor in de artikelen over Wilders (90%) dan in de artikelen over Verdonk (85%).

In periode 2 zijn de verschillen tussen de artikelen over Wilders en de artikelen over Verdonk en het daarin voorkomen van het human-interestframe erg klein.

Human-interestframe	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
0	86,3%	88,8%	84,8%	86,3%	87,5%	91,3%	85,0%	90,0%	87,9%	87,5%
1	4,8%	3,1%	4,5%	6,3%	5,0%	0,0%	3,8%	1,3%	6,1%	5,0%
2	4,1%	3,8%	4,5%	5,0%	3,8%	2,5%	5,0%	6,3%	3,0%	1,3%
3	2,1%	3,1%	0,0%	1,3%	3,8%	5,0%	2,5%	1,3%	1,5%	5,0%
4	2,7%	1,3%	6,1%	1,3%	0,0%	1,3%	3,8%	1,3%	1,5%	1,3%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 4.9. Human-interestframe

4.7.3 Populistisch frame

Het populistisch frame komt in 1,4% van de artikelen over Verdonk voor en in 1,3% in de artikelen over Wilders, zie tabel 4.10. Er zijn geen noemenswaardige verschillen gevonden tussen de artikelen over Wilders en de artikelen over Verdonk. In periode 1 wordt dit frame vaker gebruikt dan in periode 2, maar de 'n' is hier te klein om goede uitspraken te kunnen doen.

Populistisch frame	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
0	91,8%	95,0%	92,4%	96,3%	91,3%	93,8%	90,0%	93,8%	93,9%	95,2%
1	3,4%	3,1%	3,0%	1,3%	3,8%	5,0%	3,8%	2,5%	3,0%	3,4%
2	3,4%	0,6%	3,0%	1,3%	3,8%	0,0%	3,8%	1,3%	3,0%	1,4%
3	1,4%	1,3%	1,5%	1,3%	1,3%	1,3%	2,5%	2,5%	0,0%	0,0%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 4.10. Populistisch frame

4.7.4 Economisch-gevolgenframe

Het economisch-gevolgenframe komt in slechts 0,7% van de artikelen over Verdonk in zijn geheel voor. In de artikelen over Wilders komt het economisch-gevolgenframe met 0,6% geheel voor, zie tabel 4.11.

In *de Volkskrant* komt het economisch-gevolgenframe met 98,8% vaker in het geheel niet voor bij de artikelen over Wilders dan in de artikelen over Verdonk met 93,8%. In de artikelen over Verdonk komt het frame iets vaker gedeeltelijk voor dan in de artikelen over Wilders.

Economisch-gevolgenframe	Totaal		Telegraaf		Volkskrant		Periode 1		Periode 2	
	Verdonk (n=146)	Wilders (n=160)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=80)	Wilders (n=80)	Verdonk (n=66)	Wilders (n=80)
0	95,9%	98,1%	98,5%	97,5%	93,8%	98,8%	95,0%	98,8%	97,0%	97,5%
1	3,4%	1,3%	0,0%	1,3%	6,3%	1,3%	3,8%	1,3%	3,0%	1,3%
2	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
3	0,7%	0,6%	1,5%	1,3%	0,0%	0,0%	1,3%	0,0%	0,0%	1,3%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 4.11. Economisch-gevolgenframe

Wilders en Verdonk hebben de afgelopen jaren het populisme op de politieke en maatschappelijk kaart gezet (Zijderveld, 2009). Dit opkomende populisme heeft gezorgd voor een breuk met de politieke cultuur in Nederland. Anders dan andere partijen spelen populistten in op een veronderstelde kloof tussen burger en politiek. Wilders en Verdonk hebben in de loop der tijd veel aanhangers achter zich weten te scharen. Met hun partijen zijn zij niet meer weg te denken uit het nieuws en de opiniepeilingen.

Opvallend is het feit dat er in een relatief korte tijd grote verschillen zijn ontstaan in de peilingen tussen de partijen van Geert Wilders (PVV) en Rita Verdonk (ToN). Een belangrijke vraag die aanleiding gaf tot dit onderzoek was hoe het komt dat kiezers vertwijfeld van de ene naar de andere partij zweven. We gingen er van uit dat de media een belangrijke rol spelen bij de vorming van de publieke opinie. Mogelijk speelt de wijze waarop Verdonk en Wilders in de media worden geframed hierbij een rol. Dit is de reden dat we zijn gekomen tot de volgende onderzoeksvraag: *“Op welke wijze berichten De Telegraaf en de Volkskrant over Wilders en Verdonk in de periode april 2008 tot april 2009 en hoe verhouden deze uitkomsten zich tot de zetelpeilingen in diezelfde periode?”*

In dit hoofdstuk wordt een antwoord geformuleerd op de onderzoeksvraag die uiteen valt in drie deelvragen, namelijk:

- 1) Wat is het verschil in berichtgeving over Wilders en Verdonk?
- 2) Wat is het verschil in de wijze van berichtgeving over Wilders en Verdonk tussen de periode waar Verdonk boven Wilders in de peilingen staat en de periode waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen staat?;
- 3) Wat is het verschil in berichtgeving over Wilders en Verdonk door *De Telegraaf* en *de Volkskrant*?

De zojuist genoemde vragen zullen apart van elkaar worden beantwoord in respectievelijk paragraaf 5.1, 5.2. en 5.3. Om alle drie de vragen van een antwoord te voorzien zal er gebruik worden gemaakt van de aspecten die zijn onderzocht, namelijk het soort artikelen, de plek van de artikelen in de krant, de vermelding van Wilders en/of Verdonk in de titel, de gebruikte issues en actoren, de tone-of-voice en de gebruikte frames. In paragraaf 5.4 wordt de onderzoeksvraag beantwoord en in

---

paragraaf 5.5 wordt kritisch teruggekeken op het onderzoek en worden er voorstellen gedaan voor vervolgonderzoek.

5.1 Verschil tussen Wilders en Verdonk

De deelvraag die in deze paragraaf wordt behandeld is: *“Wat is het verschil in berichtgeving over Wilders en Verdonk?”*

De soort berichten die het vaakst voorkomen in de berichtgeving over Wilders en Verdonk zijn nieuwsberichten. Over Wilders zijn meer nieuwsberichten gepubliceerd dan over Verdonk. Over Verdonk zijn meer nieuwsverhalen gepubliceerd dan over Wilders.

De artikelen over zowel Verdonk als over Wilders worden het vaakst gepubliceerd op de voorpagina van de krant. De artikelen over Verdonk komen vaker voor op de binnenlandpagina dan de berichten over Wilders. De berichten over Wilders worden vaker gepubliceerd op de buitenlandpagina dan de artikelen over Verdonk. Wilders wordt bovendien vaker in de titel vermeld dan Verdonk.

Er bestaat een duidelijk verschil tussen Wilders en Verdonk en de issues waarmee zij in verband worden gebracht. Zo wordt Wilders vaker dan Verdonk in verband gebracht met Fitna en moslims en wordt Verdonk vaker dan Wilders in verband gebracht met andere politieke partijen, immigranten/integratie/migratie en justitie/politie/inlichtingendiensten.

In de artikelen over Verdonk zijn Verdonk en Nederlandse politici van andere politieke partijen dan de PVV en ToN de belangrijkste actoren. In de artikelen over Wilders zijn dat Wilders zelf en Nederlandse politici van andere politieke partijen dan de PVV en ToN. In de artikelen over Verdonk zijn Nederlandse politici van andere politieke partijen dan de PVV en ToN significant vaker de belangrijkste actor dan in de artikelen over Wilders. De tone-of-voice is in de artikelen over Wilders positiever dan die in de artikelen over Verdonk.

Uit de analyse is naar voren gekomen dat er zeer weinig frames in zijn geheel aanwezig zijn in de artikelen. Dit zijn kaders waarbinnen de kranten over Wilders en Verdonk berichten. Van de frames die wel in zijn geheel voorkomen wordt het conflictframe het vaakst gebruikt (23,9%). Dit frame komt in de artikelen over Verdonk vaker voor dan in de artikelen over Wilders. Het human-interestframe komt

---

in 2% van alle artikelen in zijn geheel voor, het populistisch frame in 1,3% en het economische-gevolgenframe in 0,7%. Er zijn geen verschillen gevonden tussen de artikelen over Wilders en Verdonk met betrekking tot de drie laatst genoemde frames.

Uit dit alles blijkt dat er niet veel verschillen bestaan tussen de artikelen over Wilders en de artikelen over Verdonk. Veel verschillen zijn statistisch niet significant, en de wel significante verschillen liggen erg voor de hand. Wilders wordt over het algemeen erg eenzijdig neergezet met weinig variatie in de issues. Verdonk wordt daarentegen aan meer verschillende onderwerpen gekoppeld, maar wordt wel negatiever in de berichten neergezet. Het meest opvallende is wel dat frames in de berichten over Wilders en Verdonk vaak afwezig blijken te zijn. Mochten er verschillen aanwezig zijn dan is de hoeveelheid artikelen vaak te klein om uitspraken te kunnen doen over de significantie. Een mogelijke verklaring voor deze resultaten zal worden gegeven in de discussie.

5.2 Verschil in periode

De deelvraag die in deze paragraaf wordt behandeld is: *“Wat is het verschil in de wijze van berichtgeving over Wilders en Verdonk tussen de periode waar Verdonk boven Wilders in de peilingen staat (periode 1) en de periode waarin Wilders boven Verdonk in de peilingen staat (periode 2)?”*

Ongeveer 75% van alle onderzochte artikelen in de periode 1 zijn nieuwsberichten. Ook in periode 2 is de overgrote meerderheid van alle geanalyseerde artikelen nieuwsberichten. Er bestaan in beide perioden geen verschillen in de hoeveelheid van de soort geanalyseerde artikelen van Wilders en de soort artikelen van Verdonk.

In de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen staat, staan de artikelen over Verdonk significant vaker op de voorpagina dan de artikelen over Wilders. De artikelen over Wilders staan juist significant vaker op de binnenlandpagina dan de artikelen over Verdonk. In de periode dat Wilders boven Verdonk in de peilingen staat is bovenstaande precies omgekeerd. In deze periode staat juist Wilders significant vaker op de voorpagina dan Verdonk. Verdonk staat daarentegen vaker op de binnenlandpagina. Dit betekent dat degene die het hoogst scoort in de peilingen vaker op de voorpagina staat en dus meer aandacht krijgt.

In periode 1 wordt Verdonk vaker in de titel genoemd dan Wilders. In periode 2 wordt Wilders juist vaker in de titel genoemd. Ook is het zo dat in de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen stond (periode 1), de aandacht meer op Verdonk was gevestigd doordat zij vaker dan Wilders in de titel werd genoemd. Ditzelfde geldt voor de Wilders in de periode waarin hij boven Verdonk in de peilingen stond: hij krijgt dan prominentere aandacht door vaker in de titel te worden vermeld dan Verdonk.

Er bestaan duidelijke verschillen tussen Wilders en Verdonk en de issues waarmee zij in verband worden gebracht. In periode 1 wordt Wilders vaker dan Verdonk in verband gebracht met zijn eigen partij, Fitna, moslims en de gemaakte cartoons over moslims en de Islam. Verdonk wordt daarentegen vaker dan Wilders in verband gebracht met haar eigen partij en immigranten/integratie/migratie. In periode 2 wordt Verdonk vaker dan Wilders in verband gebracht met haar eigen partij, andere politieke partijen en justitie/politie/inlichtingendiensten. Wilders wordt in deze tweede periode vooral in verband gebracht met zijn eigen partij.

In de periode waarin Verdonk boven Wilders in de peilingen staat (periode 1), krijgt Verdonk meer aandacht voor zichzelf en haar partij (ToN) dan in de periode waarin Wilders boven haar in de peilingen staat. Wilders krijgt juist als persoon meer aandacht dan Verdonk in de periode waarin hij het hoogst van beiden in de peilingen scoort. Hoe hoger de persoon dus staat in de peilingen, hoe vaker de onderwerpen van de artikelen gaan over de persoon en/of de partij.

Zowel in periode 1 als in periode 2 zijn in de artikelen over Verdonk Nederlandse politici van andere politieke partijen dan ToN en PVV en Verdonk zelf significant vaker de belangrijkste actoren dan in de artikelen over Wilders. In de artikelen over Wilders is Wilders zelf significant vaker eerste actor dan in de artikelen over Verdonk. Er bestaat geen duidelijk verband tussen wie de belangrijkste actor is en wie hoger scoort in de peilingen.

Wel bestaat er een duidelijk verschil in de tone-of-voice in een artikel en wie bovenaan in de peilingen staat. Zo wordt er over Verdonk positiever geschreven in de periode waarin zij boven Wilders in de peilingen staat in vergelijking met Wilders. In de periode dat Wilders boven Verdonk in de peilingen staat wordt er juist weer positiever over Wilders geschreven dan over Verdonk.

Het conflictframe komt in periode 2 in zijn geheel iets vaker voor in de artikelen over Verdonk dan in de artikelen over Wilders. Bij de andere frames zijn geen noemenswaardige verschillen gevonden. Het aantal artikelen is dan ook te klein om hier überhaupt uitspraken over te kunnen doen.

Uit dit alles blijkt dat de politicus die het hoogst staat in de peilingen, meer aandacht krijgt dan degene die lager in de peilingen staat. Dit blijkt doordat deze politici vaker worden genoemd in de titel. Daarnaast worden de artikelen over degene die het hoogst scoort in de peilingen vaker op de voorpagina gepubliceerd en gaat het hoofdonderwerp van de artikelen vaker over de politicus en zijn of haar partij. De tone-of-voice is bovendien positiever als er hoger wordt gescoord in de peilingen.

5.3 Verschil in krant

De deelvraag die in deze paragraaf wordt behandeld is: Wat is het verschil in berichtgeving over Wilders en Verdonk door *De Telegraaf* en *de Volkskrant*?

Zowel in *de Volkskrant* als in *De Telegraaf* zijn de meerderheid van de geanalyseerde artikelen nieuwsberichten. In *de Volkskrant* zijn de artikelen over Wilders iets vaker nieuwsberichten dan de artikelen over Verdonk. De berichten over Verdonk zijn vaker nieuwsverhalen dan die over Wilders.

In *De Telegraaf* zijn de artikelen over Wilders vaker dan de artikelen over Verdonk gepubliceerd op de voor- en buitenlandpagina. Artikelen over Verdonk zijn weer vaker terug te vinden op de binnenlandpagina. In *de Volkskrant* zijn juist de artikelen over Verdonk vaker op de voorpagina terug te vinden dan de artikelen over Wilders. De artikelen over Wilders zijn in deze krant vaker terug te vinden op de binnen- en buitenlandpagina.

Als we kijken naar de plaatsing van de artikelen van Wilders en Verdonk, dan zien we een duidelijk verschil tussen beide dagbladen. In *de Volkskrant* worden de artikelen over Verdonk vaker op de voorpagina gepubliceerd dan in *De Telegraaf*. Artikelen over Wilders verschijnen daarentegen weer vaker op de voorpagina van *De Telegraaf* dan op de voorpagina van *de Volkskrant*. Ook staan de artikelen over Wilders in *de Volkskrant* vaker op de binnenlandpagina dan in *De Telegraaf*. Hieruit blijkt dat Verdonk in *de Volkskrant* meer aandacht krijgt doordat artikelen over haar vaker op de voorpagina verschijnen. Wilders krijgt meer aandacht in *De Telegraaf*.

In *De Telegraaf* wordt Wilders vaker in de titel genoemd dan Verdonk. Ook in *de Volkskrant* wordt Wilders vaker in de titel genoemd dan Verdonk. Als we kijken naar de verschillen tussen *De Telegraaf* en *de Volkskrant* dan zien we een duidelijk verschil. Zo worden Wilders en Verdonk in *De Telegraaf* vaker in de titel vermeld dan in *de Volkskrant*.

De Telegraaf laat duidelijke verschillen zien tussen Wilders en Verdonk en de issues waarmee zij in verband worden gebracht. Zo wordt Wilders vaker dan Verdonk in verband gebracht met zijn eigen partij en Fitna. De artikelen waarin Verdonk wordt genoemd gaan daarentegen vaker over haar eigen partij, andere politieke partijen, immigranten/integratie/migratie en justitie/politie/inlichtingendiensten. In *de Volkskrant* wordt Wilders vaker dan Verdonk in verband gebracht met de zijn eigen partij, Fitna en moslims. Verdonk wordt daarentegen vaker dan Wilders in verband gebracht met haar eigen partij andere politieke partijen, immigranten/integratie/migratie en justitie/politie/inlichtingendiensten.

De verschillen tussen de dagbladen zijn erg klein, maar *de Volkskrant* besteedt meer aandacht aan het onderwerp ‘andere politieke partijen’ dan *De Telegraaf*. De artikelen over Verdonk gaan in *de Volkskrant* vaker over immigranten/integratie/migratie dan de artikelen over Verdonk in *De Telegraaf*. Wilders wordt in *de Volkskrant* vaker met het issue moslims in verband gebracht dan in *De Telegraaf*.

Zowel in *De Telegraaf* als in *de Volkskrant* is Wilders in de artikelen die over hem gaan significant vaker de belangrijkste actor dan dat hij dit is in de artikelen over Verdonk. In de artikelen over Verdonk is Verdonk zelf significant vaker de belangrijkste actor dan dat zij dit is in de artikelen over Wilders. In beide kranten komen ook veel meer actoren voor van politieke partijen anders dan de PVV en ToN in de artikelen over Verdonk dan in de artikelen over Wilders. Alleen in *de Volkskrant* zijn overheidsinstellingen en advocaat Gerard Spong significant vaker de belangrijkste actor in de artikelen over Wilders dan in de artikelen over Verdonk.

In *De Telegraaf* is de tone-of-voice in de artikelen over Wilders significant positiever dan in de artikelen over Verdonk. *De Volkskrant* gebruikt een positievere tone-of-voice in de artikelen over Verdonk dan in de artikelen over Wilders. Gekeken naar de verschillen tussen de dagbladen kan worden gezegd dat de tone-of-voice in de artikelen over Verdonk in *de Volkskrant* duidelijk een stuk positiever is dan in *De*

Telegraaf. Er zijn geen verschillen gevonden in framing in de artikelen over Wilders en Verdonk en de twee onderzochte kranten.

Uit dit alles blijkt dat *de Volkskrant* en *De Telegraaf* een voorkeur hebben voor een politicus, zowel qua aandacht als qua toon. *De Telegraaf* besteedt meer aandacht aan Wilders door artikelen over hem vaker op de voorpagina te plaatsen en hem vaker dan Verdonk in de titel te noemen. De toon over hem is ook significant positiever. *De Volkskrant* heeft een duidelijke voorkeur voor Verdonk. Zo worden artikelen over haar vaker op de voorpagina geplaatst, wordt zij vaker in de titel genoemd en in de tone-of-voice positiever dan over Wilders.

5.4 Conclusie

In deze paragraaf wordt een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag in zijn geheel, namelijk: “*Op welke wijze berichten De Telegraaf en de Volkskrant over Wilders en Verdonk in de periode april 2008 tot april 2009 en hoe verhouden deze uitkomsten zich tot de zetelpeilingen in diezelfde periode?*”

Wilders wordt door de kranten over het algemeen erg eenzijdig neergezet met maar weinig variatie in issues. Verdonk wordt daarentegen aan meer verschillende onderwerpen gekoppeld, maar wordt wel negatiever in de berichten neergezet. De kranten hebben elke een duidelijke voorkeur voor een politicus qua aandacht en toon. *De Telegraaf* heeft een zekere ‘voorkeur’ voor Wilders door artikelen over hem vaker op de voorpagina te plaatsen, hem vaker in de titel te noemen en hem positiever neer te zetten. Bij *de Volkskrant* geldt dit voor Verdonk.

Als we kijken naar de verschillen tussen de twee perioden en deze koppelen aan de opiniepeilingen dan zien we dat als Verdonk hoger in de peilingen staat dan Wilders zij meer aandacht krijgt en er positiever over haar wordt geschreven. Als Wilders hoger in de peilingen staat dan Verdonk krijgt hij juist meer aandacht en wordt er positiever over hem gesproken. De genoemde aandacht laat zich onder andere zien door vaker te worden genoemd in de titel. Daarnaast worden de artikelen over degene die het hoogst scoort in de peilingen vaker op de voorpagina gepubliceerd en gaat het hoofdonderwerp van het artikelen vaker over die politicus en zijn of haar partij. De tone-of-voice is veel positiever als er hoger wordt gescoord in de peilingen.

De artikelen die in de kranten verschijnen zijn geschreven door journalisten die dit doen vanuit een bepaald kader: frame. Door deze frames worden de lezers in een bepaalde richting gestuurd. Opvallend is het dat er in de onderzochte artikelen zeer weinig gebruik wordt gemaakt van de onderzochte frames. Als er al een frame in voorkomt, dan is het aantal artikelen te laag om er uitspraken over te kunnen doen.

Duidelijk moet worden gemaakt dat dit onderzoek niet de effecten van de frames en de manier waarop er over Wilders en Verdonk is bericht, heeft onderzocht. Er kan dan ook niet gezegd worden dat de gevonden verschillen per onderzoeksperiode van invloed zijn op de opiniepeilingen. Wel geven de uitkomsten meer duidelijkheid over hoe er over Wilders wordt geschreven als hij boven Verdonk in de peilingen staat en hoe er over Verdonk wordt geschreven als zij boven Wilders in de peilingen staat. Duidelijk is dat er wel een overeenkomst bestaat tussen de scores van politici in de peilingen en de wijze waarop ze in de krant verschijnen.

5.5 Discussie

In dit hoofdstuk worden een aantal kritische kanttekeningen gemaakt over het zojuist beschreven onderzoek en worden daarnaast voorstellen gedaan voor vervolgonderzoek.

Allereerst wil ik er op wijzen dat slechts een klein percentage van de geanalyseerde artikelen daadwerkelijk over Wilders of Verdonk gaan. Vaker worden Wilders of Verdonk slechts genoemd in het artikel. Deze constatering vormt de vraag of het verstandig is geweest om artikelen mee te nemen in de analyse waarin Wilders en Verdonk slechts en passant worden genoemd. Door alleen artikelen te analyseren waar Wilders en Verdonk de hoofdrol in spelen, ontstaat er waarschijnlijk een heel ander beeld over de berichtgeving van Wilders en Verdonk.

Verder is het opvallend te noemen dat in veel van de artikelen geen duidelijk frame aanwezig is. Dit is mogelijk te verklaren door de lengte van de geanalyseerde artikelen. Gemiddeld genomen bestaan de artikelen uit 462 woorden. Hoe korter de artikelen zijn, hoe minder groot de kans is dat de journalist van uit een bepaald frame heeft geschreven. Bij vervolgonderzoek zouden daarom beter alleen langere artikelen kunnen worden geanalyseerd. Voor nu heeft deze manier van onderzoek er voor gezorgd dat door de afwezigheid van frames in de artikelen er geen goede

---

vergelijking gemaakt kon worden tussen de artikelen over Wilders en Verdonk, de twee dagbladen en de onderzoeksperioden. Misschien levert een analyse van langere artikelen wel een consequent beeld op van hoe Wilders en Verdonk in de media worden geframed.

Een ander kritiekpunt is de manier van onderzoek naar de tone-of-voice. Hierbij is er gekeken of er positief, negatief of neutraal over Wilders en Verdonk in de kranten werd geschreven. Nu blijft natuurlijk altijd de vraag wat nu precies positief en wat negatief is. Zo kan Verdonk positief in het nieuws komen omdat zij een ondernemer heeft geholpen die veel last heeft van de criminaliteit op staat, maar kan de krant wel kritiek hebben op de manier waarop ze dit heeft gedaan. Om dit soort problemen te voorkomen was het misschien een idee geweest om ook te kijken of de artikelen steun of kritiek aan Wilders of Verdonk gaven. Een hoog percentage bij positief en steun en een laag percentage bij negatief en kritiek maakt het aannemelijker dat de tone-of-voice ‘goed’ is. Een laag percentage bij positief en steun en een hoog percentage bij negatief en kritiek maakt het aannemelijker dat de tone-of-voice ‘slecht’ is.

Er is gekozen om slechts twee dagbladen te onderzoeken omdat er niet genoeg tijd was om meerdere kranten te onderzoeken. Het zou interessant zijn om in vervolgonderzoek meerdere kranten te onderzoeken. Zo ontstaat er een breder beeld qua berichtgeving in de Nederlandse dagbladen. Ook zouden in dit onderzoek regionale kranten betrokken kunnen worden.

Literatuurlijst

- Aalberts, C. 2006. *Aantrekkelijke politiek? Een onderzoek naar jongeren en popularisering van politiek*. Apeldoorn: Het Spinhuis.
- Baarda, D.B., Goede, de, M.P.M. & Dijkum van, C.J. 2007. *Basisboek statistiek met SPSS. Handleiding voor het verwerven en analyseren van en rapporteren over (onderzoeks)gegevens*. Groningen: Wolters- Noordhoff.
- Bakker, P. & Scholten, O. (2003). *Communicatiekaart van Nederland; Overzicht van media en communicatie* (4e druk). Alphen aan den Rijn: Kluwer bv.
- Blok, A. & Melle, J. van. 2008. *Veel gekker kan het niet worden*. Verkoopmij. Schuyt & Co / Just Publisher.
- Boer, C. de. & Brennecke, S.I. 1995. *Media en publiek. Theorieën over media-impact*. Amsterdam/Meppel: Uitgeverij Boom.
- Brants, K. 2005. Opgejaagd door Cerberus. De moeizame mediatisering van de politieke communicatie. In: J. Bardoel et al. (red). *Journalistieke cultuur in Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 84-99.
- Campbell, V. 2004. *Information Age Journalism. Journalism in an international context*. New York: Oxford University Press Inc.
- Canovan, M. 1999, *Trust the people! Populism and the two faces of democracy*, *Political Studies*, 47(1), 2-16.
- Cebuco, de krant verslaat alles. <http://www.cebuco.nl/>. Geraadpleegd 14 oktober 2008.
- De Telegraaf. <http://www.telegraaf.nl/>. Geraadpleegd januari 2009.
- De Volkskrant. http://www.volkskrant.nl. Geraadpleegd januari 2009.
- Delsen, L. 2001. *Exit poldermodel? Sociaal-economische ontwikkelingen in Nederland*. Assen: Van Gorcum.
- Depres, A. 2008. *Internationale conflictberichtgeving in de Vlaamse geschreven pers: een longitudinale framing- en representatieanalyse van de Eerste en Tweede Intifada*. Universiteit Gent/Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen.
- Deth, J.W. & Vis, J.C.P.M. 2006. *Regeren in Nederland. Het politieke en bestuurlijke bestel in vergelijkend perspectief*. Assen: Van Gorcum.

-
- Entman, R. 1993. *Framing towards clarification of a fractured paradigm*. *Journal of Communication*, 43 (4): 51-58
- Houtman, D. & Achterberg, P. 2009. 'De Haagse kaasstolp' en 'de mensen in de samenleving'. *Populisme en personalisering in de Nederlandse politiek*. <http://repub.eur.nl/publications/index/522859100/>. Geraadpleegd 16 april 2009.
- Kleinnijenhuis, J. 2003. Het publiek volgt de media die de politiek volgen. In: RMO, *Advies 26: Medialogica, Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag:SDU Uitgevers. 151-211.
- Koole, R. A. 2006. *Politiek en tegenpolitiek in de Nederlandse democratie. Politici, journalisten en wetenschappers in de ban van het populisme*. Oratie. Universiteit Leiden.
- Kort, K. de & d'Haenens, L. 2005. *Berichtgeving over Pim Fortuyn en extreem-rechts gedachtegoed in twee Nederlandse kranten vergeleken*. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 33 (2), 127-145.
- Kussendrager, N., van der Lugt, D. & Rogmans, B. 2002. *Basisboek journalistiek. Achtergronden, genres, vaardigheden*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Lijphart, A. 1968. *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse Politiek*. Amsterdam: De Bussy.
- Lucardi, A.M.P. 1989. *Individualisering, beambtendom en populisme: politieke partijen in de greep van het post-modernisme*. In: Jaarboek 1988 DNPP, Groningen, 172-197.
- Lucardi, A.M.P. 2007. *Rechts-extremisme, populisme of democratisch patriotisme?* In: Jaarboek 2007 DNPP, Groningen, 1761-190.
- Mortelmans, D. & Dehertogh, B. 2008. *Factoranalyse*. Leuven: Acco
- Napel, H.M.Th.D., ten. 1991. *De paradoxale revival van de christen-democratie*. In: Jaarboek DNPP 1990, Groningen, 131-153.
- Parlement & Politiek. Geraadpleegd 10 juni 2009. <http://www.parlement.com>.
- Pels, D. 2007. *Het glazen huis van de democratie*. In: Justitiële verkenningen, jrg. 33, nr.2 2007.

-
- Pels, D & Velde, H. te. 2000. Pleidooi voor een stijlvolle politiek. In Dick Pels & Henk te Velde (red.) *Politieke stijl. Over presentatie en optreden in de politiek*. Amsterdam: Het Spinhuis, 1-13, 55-79.
- Scheufele D.A. 1999. *Framing as a Theory of Media Effects*. In Journal of Communication, 103-122.
- Semetko, H.A. & Valkenburg, P.M. (2000) *Framing European Politics: a Content Analysis of Press and Television News*, *Journal of Communication*, 50(2), 93-109.
- Synovate. 19 maart 2009. *Waar zijn alle Trots op Nederland-stemmers gebleven?* <http://www.politiekebarometer.nl/index.cfm?uid=75>. Geraadpleegd 16 april 2009.
- Synovate, de politiekebarometer. <http://www.politiekebarometer.nl/>. Geraadpleegd januari 2009.
- Valkenburg, P.M., Semetko, H.A. & de Vreese, C.H. (1999). *The Effects of News Frames on Readers' Thoughts and Recall*, *Communication Research*, 26(5), 550-569.
- Voerman, G. 2004 *De politieke partij tussen staat en maatschappij*. <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/root/pubs/conferentie/> . Geraadpleegd 25 mei 2009.
- Vreese, C. H. de. (2004). *The effects of frames in political television news on audience perceptions of routine political news*. In: *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 81: 36-52.
- Vreese, C.H. de. 2005. *News framing: Theory and typology*. In: *Information design journal+document design* 13 (1): 51-62.
- Wagenaar, M. 2005. *Het einde van de buitenspelcultuur. Een democratisch antwoord op het populisme*. Amsterdam: Bakker.
- Wansink, H.A. 2004. *De erfenis van Fortuyn, De Nederlandse democratie na de opstand van de kiezer*. Amsterdam: J.M.,Meulenhoff.
- Wester, F.P.J. (ED.). 2006. *Inhoudsanalyse: theorie en praktijk*. Alphen a/d Rijn: Kluwer.
- Wilders, G. 8 augustus 2007. 'Genoeg is genoeg: verbied de Koran'. *De Volkskrant*.
- Zijderveld, A.C. 2009. *Populisme als politiek drijfzand*. Amsterdam: Cossee BV.
- Zoonen, L, van. 2002. *Media, Cultuur en Burgerschap. Een inleiding*. Amsterdam: Aksant.

Bijlagen

Bijlage I   Codeerschema

- V1) Datum (dag/maand/jaar)
- V2) Titel van het artikel
- V3) Periode: (1) Onderzoekperiode 1
                              (2) Onderzoekperiode 2
- V4) Krant: (1) Telegraaf
                              (2) Volkskrant
- V5) Artikel geselecteerd op: (1) Wilders
  (2) Verdonk
- V6) Soort artikel: (1) Nieuwsbericht
                              (2) Nieuwsverhaal
                              (3) Verslag
                              (4) Interview
                              (5) Reportage
                              (6) Achtergrondverhaal
                              (7) Profiel/portret
- V7) Plek in krant: (1) Voorpagina
                              (2) Binnenlandpagina
                              (3) Buitenlandpagina
                              (4) Anders
- V8) Vermelding Verdonk en/of Wilders in de titel:
                              (1) Wilders en Verdonk worden beiden niet in de titel vermeld
                              (2) Wilders wordt in de titel vermeld
                              (3) Verdonk wordt in de titel vermeld
                              (4) Wilders en Verdonk worden beiden in de titel vermeld

---

V9) Belangrijkste issue:

- PVV/Wilders
- Vervolging Wilders
- Weigering Wilders London
- Bedreiging Wilders
- ToN/Verdonk
- Beveiliging Verdonk
- Kritiek op Verdonk
- Oplichting Verdonk
- VVD
- PvdA
- D66
- CDA
- SGP
- SP
- Opiniepeilingen
- Moslims
- Fitna
- Immigranten/integratie
- Migratie
- Justitie/politie/ inlichtingendiensten
- Defensie
- Overheidsfinanciering
- Tweede Kamer
- Bestuurlijke vernieuwing
- Koningshuis / Koninginnedag(drama)
- Cartoons
- Economische groei
- Ontwikkelingssamenwerking
- Omroepen
- Terreurbestrijding
- Kunst/cultuur/wetenschap
- Oorlog Irak
- Bedreiging Spons
- Rookverbod
- Europese Verkiezingen
- Vrijheid van meningsuiting
- Infrastructuur/mobiliteit
- Onderwijs
- Milieu
- Doodstraf
- TV-serie/programma
- Premierschap Balkenende
- Buitenlandse politici
- Overig

V10) Actoren:

- (1) Wilders
- (2) Nederlandse politici andere politieke partij
- (3) Verdonk
- (4) Politici/ medewerkers ToN
- (5) Coalitie partijen
- (6) Gregorius Nekschot
- (7) Overheidsinstelling
- (8) Advocaat Gerard Spong
- (9) Bedrijf/stichting
- (10) Andere personen
- (11) Buitenlandse politici/partijen

V11) Tone-of-voice (1) Negatief
(2) Neutraal
(3) Positief

-
- V12) Conflictframe (0) Nee
(1) Ja
- A) Geeft het artikel onenigheid/meningsverschil/conflict weer tussen individuen, groepen of instituties?
  - B) Maken individuen, groepen of instituties in het artikel elkaar verwijten?
  - C) Geeft het artikel meerdere kanten van eenzelfde onenigheid/meningsverschil/conflict weer?
  - D) Spreekt het artikel over winnaars of verliezers?
- V13) Human-interestframe (0) Nee
(1) Ja
- A) Geeft het artikel geeft een menselijk gezicht aan het onderwerp
  - B) Maakt het artikel gebruik van bijvoeglijke naamwoorden of persoonlijke kenschetsen die betrekking hebben op belediging, empathie, sympathie of medelijden?
  - C) Legt het artikel nadruk op hoe het probleem/onderwerp individuen of groepen raakt?
  - D) Duikt het artikel in het privéleven of de persoonlijke omstandigheden van de actoren?
- V14) Verantwoordelijkheidsframe (0) Nee
(1) Ja
- A) Suggereert het artikel dat de overheid het probleem kan verzachten?
  - B) Suggereert het artikel dat de overheid verantwoordelijk is voor het probleem/onderwerp?
  - C) Behandeld het artikel mogelijke oplossingen voor het probleem/onderwerp?
  - D) Suggereert het artikel dat een individu of groep verantwoordelijk is voor het probleem/onderwerp?
  - E) Veronderstelt het artikel dat het probleem/onderwerp dringend om actie vraagt?
- V15) Economisch-gevolgenframe (0) Nee
(1) Ja
- A) Refereert het artikel aan financiële winst of verlies, op dit moment of in de toekomst?
  - B) Worden kosten en investeringen (moeite) behandeld in het artikel?
  - C) Bevat het artikel de economische gevolgen van het wel of niet vervolgen van de handelswijze?
- V16) Moraliteitsframe (0) Nee
(1) Ja
- A) Bevat het artikel een boodschap met een moraal?
  - B) Refereert het artikel aan moraliteit, God, of andere religieuze grondstellingen?
  - C) Biedt het artikel sociale voorschriften over gewenst gedrag?
- V17) Populistisch frame (0) Nee
(1) Ja
- A) Worden actoren in het artikel direct dan wel indirect gelinkt met 'het volk'?
  - B) Komt in het artikel de kloof tussen burger en politiek aan de orde?
  - C) Komen er houdingen in de berichtgeving voor die anti-politiek/anti-staat zijn?

Bijlage II Geanalyseerde artikelen

Titel	Datum	Krant
▪ Een op de drie voor de doodstraf,	14-4-2008	Telegraaf
▪ Onderkoning,	14-4-2008	Telegraaf
▪ Jihadprediker wil naar Nederland,	16-4-2008	Telegraaf
▪ Ambassade uit veiligheid in hotelsuite	18-4-2008	Telegraaf
▪ Denen willen Wilders horen	18-4-2008	Telegraaf
▪ Miljoen actieposters in Jordanees winkels	4-6-2008	Telegraaf
▪ Nijpels: Rutte moet pijlen op Verdonk richten; Nijpels na 10 jaar weg uit Friesland	19-4-2008	Telegraaf
▪ Fiscus slaat munt uit beveiliging Verdonk; Kamerlid rijdt ook privé in gepanserde Mercedes	20-4-2008	Telegraaf
▪ Ambassade in Kaboel geëvacueerd	24-4-2009	Telegraaf
▪ Fitna-les op Universiteit	24-4-2008	Telegraaf
▪ Invitatie PVV aan moslims wekt ergernis	25-4-2008	Telegraaf
▪ Lezer is het helemaal beu; Belastingverhogingen, bemoeizucht, groeiende files 'Ze mogen van mij nu direct weg	28-04-2008	Telegraaf
▪ Verdonk verdringt PvdA	28-4-2008	Telegraaf
▪ Driekleur wappert ook in Beiroet	30-4-2008	Telegraaf
▪ Je hoeft Fitna niet te zien om tegen te zijn; Fundamentalistisch protest in Pakistan	2-5-2008	Telegraaf
▪ Lord of the rings'zwaait af	3-5-2008	Telegraaf
▪ Verdonk stijgt naar 25 zetels	5-5-2008	Telegraaf
▪ Dagobert Koenders	6-5-2008	Telegraaf
▪ Fortuynist kiest voor Verdonk	7-5-2008	Telegraaf
▪ Denen doelwit; Negen doden bij aanslag op ambassade in Pakistan	3-6-2008	Telegraaf
▪ Streep door Fitna-debat	10-5-2008	Telegraaf
▪ Wilders schudt hand belaagster I. in rechtzaal; 'Diarree aan bedreigingen per e-mail'	10-5-2008	Telegraaf
▪ Fusie mer Vlaamse deelstaat'; Oproep Geert Wilders: Aanval op Verdonk	12-5-2008	Telegraaf
▪ Prinses Maxima kent haar taak	12-5-2008	Telegraaf
▪ Wij komen op voor de gewone man'	12-5-2008	Telegraaf
▪ Balkende: Lot België is niet aan ons	13-5-2008	Telegraaf
▪ Wilders wil internationaal	2-6-2008	Telegraaf
▪ Fusie is illusie	14-5-2008	Telegraaf
▪ Weg met het negativisme!'; Stormbestendige JAN PETER BALKENENDE 10 jaar in landelijke politiek 'Rita Verdonk beeld van vermeende daadkracht	17-5-2008	Telegraaf
▪ BALKENENDE HAALT UIT NAAR Verdonk; Premier verwijt politica gebrek aan daadkracht 'Weg met het negativisme!'	17-5-2008	Telegraaf
▪ Cartoonist achter de tralies; Kamer verbaasd over arrestatie Nekschot	17-5-2008	Telegraaf
▪ Cartoonist vermoedt censuur; Nekschot: 'Ik was voor iedereen bereikbaar	17-5-2008	Telegraaf
▪ Cartoonisten bang voor censuur	18-5-2008	Telegraaf
▪ 'Arrestatie' Nekschot fout politiek signaal	19-5-2008	Telegraaf
▪ Kiezersbedrog	20-5-2008	Telegraaf
▪ Halal eten en geen alcohol	21-5-2008	Telegraaf
▪ Oppositie gaat vol in de aanval	22-5-2008	Telegraaf
▪ Negativisme komt door kabinet'; Oppositie laakt houding van premier Balkenende Kloof tussen overheid en burger oorzaak van chagrijn	23-5-2008	Telegraaf
▪ Tichelaar terug in de Tweede Kamer	4-6-2008	Telegraaf
▪ MOSLIMBROEDERS RUKKEN OP	31-5-2008	Telegraaf
▪ Óngehoord en niet te geloven	11-2-2009	Telegraaf
▪ Bos op de bres voor Wilders	12-2-2009	Telegraaf
▪ Wilders zet islamdebat weer op de kart	12-2-2009	Telegraaf
▪ Lord Pearson; Aartsconservatief nodigde Wilders uit	13-2-2009	Telegraaf
▪ Balkenende belt Brown over Wilders	14-2-2009	Telegraaf

Titel	Datum	Krant
▪ "Wij voeren op alle fronten"; VVD-leider MARK RUTTE laakt aanpak van crisis door kabinet "Bos heeft Balkenende in het pak genaaid. De vraag is wanneer hij erachter komt	15-2-2009	Telegraaf
▪ WIE BETAALT;	15-2-2009	Telegraaf
▪ Stop geld in ons land; Bevolking wil bijl in missies en hulp	16-2-2009	Telegraaf
▪ Bloomberg helpt Rutte en Wilders	29-1-2009	Telegraaf
▪ Aanhang Wilders bedreigt Spong	29-1-2009	Telegraaf
▪ CDA op historisch dieptepunt	1-2-2009	Telegraaf
▪ Wilders direct naar Hoge Raad; Opmerkelijke zet van Moskowicz	3-2-2009	Telegraaf
▪ HEILIGE TV-OORLOG!; Moslims vanuit Groningen bekeerd tot christendom 'De vrees voor islamisering werkt in ons voordeel	3-2-2009	Telegraaf
▪ Oppositie volhardt in wens enquête; Premier Balkenende: Er is niets te verbergen	3-2-2009	Telegraaf
▪ Britten zijn bang voor Wilders; 'Ongehoord en niet te geloven	11-2-2009	Telegraaf
▪ Theodor Holman steunt Wilders	25-1-2009	Telegraaf
▪ Weg met die wet'; Rutte: Vrijheid van meningsuiting te veel aan banden 'Bespottelijk dat Wilders nu wordt vervolgd'	25-1-2009	Telegraaf
▪ Wilders rukt op; 'Rutte is een draaikont'	26-1-2009	Telegraaf
▪ Helderziende 'zag' aanslag op Peter R.	26-1-2009	Telegraaf
▪ PVV: Rutte is een draaikont	26-1-2009	Telegraaf
▪ Premier ziet niets in plan van Rutte	28-1-2009	Telegraaf
▪ VOORTBESTAAN PVV IN GEVAAR; Hoogleraren: Gerechtshof veroordeelt Wilders bij voorbaat Parlementariër mond gesnoerd	22-1-2009	Telegraaf
▪ Parlementariër mond gesnoerd	22-1-2009	Telegraaf
▪ Moslims krijgen weer gelijk 'Konijn langs de meetlat; Lezers: Aanklagen PVV'er schandalig 'Vrijspraak voor Wilders'	23-1-2009	Telegraaf
▪ De Winter voorspelt megagroei Wilders; 'Ik dacht dat Nederland na Fortuyn verstandiger was geworden 'Vervolging maakt weinig los in M-O	23-1-2009	Telegraaf
▪ Waar zijn de gouden wegen?; Marokkaanse journalisten kijken ogen uit in 'allochtone 'Je mag hier toch juist iedereen beledigen?'	23-1-2009	Telegraaf
▪ Politieke ophef over tijdstip Sesamstraat	23-1-2009	Telegraaf
▪ Ik verwacht dat ik VS wel in kom'; Opsteker voor Wilders na Engels inreisverbod	22-2-2009	Telegraaf
▪ Wilders zonder probleem VS in	23-2-2009	Telegraaf
▪ Aboutaleb wil videobeelden Feyenoord-rel	23-2-2009	Telegraaf
▪ Wilders: Welkom in Amerika voelt als een warm bad; 'In Nederland stoppen ze je in de cel'	28-2-2009	Telegraaf
▪ Tieners berecht om bedreigen Wilders	16-2-2009	Telegraaf
▪ Wilders wint met vliegreis	16-2-2009	Telegraaf
▪ Scholierijes gestraft voor bedreigingen tegen Wilders	17-2-2009	Telegraaf
▪ Wakker Nederland meer dan welkom!; Enthousiaste reacties op plan nieuwe zender 'Schud ze maar wakker in Hilversum!'	18-2-2009	Telegraaf
▪ Rutte: Streep door kilometerheffing; Wilders: Snij in linkse hobby's	18-2-2009	Telegraaf
▪ Wilders ten strijde tegen Britse ban	19-2-2009	Telegraaf
▪ Wat ben ik hier blij mee'	1-3-2009	Telegraaf
▪ STER IN AMERIKA; GEERT WILDERS geniet van status als martelaar van vrije woord "Toenemende islamisering maakt europa instabieler en minder betrouwbaar	1-3-2009	Telegraaf
▪ Ik had premier kunnen worden'; Gerrit Zalm openhartig, maar discreet in zijn politieke biografie 'Mijn VVD-lijsttrekkerschap was geen groot succes'	3-3-2009	Telegraaf
▪ Het hof ziet wat het OM niet zag; Vervolging Wilder Gerechtshof Amsterdam: PVV-leider tast moslims in hun waardigheid aan	22-1-2009	Volkskrant
▪ ?	22-1-2009	Volkskrant
▪ Éen goede dag voor de rechtvaardigheid	22-1-2009	Volkskrant
▪ Éen zwarte dag voor half miljoen kiezers	22-1-2009	Volkskrant
▪ Moslimdebat wacht nieuwe testcase; Beslissing van het hof om Wilders te vervolgen toont aan dat molsimdebate in Nederland nog altijd open zenuw is	22-1-2009	Volkskrant
▪ Advocaat Spong krijgt persoonsbeveiliging na lawine van haatmails	30-1-2009	Volkskrant
▪ Spong wil beveiligd worden vanwege haatmail	29-1-2009	Volkskrant
▪ Gremdaat	28-1-2009	Volkskrant
▪ Oproep Rutte meer vrijheid van spreken oogst kritiek	26-1-2009	Volkskrant

Titel	Datum	Krant
▪ Jawel, ik ben een boze zwarte man'; Volle zaal bij toespraak van omstreden Amerikaanse islamprediker Khalid Yasin	24-1-2009	Volkskrant
▪ Definitieve uitspraak vermoedelijk niet voor 2015	23-1-2009	Volkskrant
▪ Duidelijke taal	5-2-2009	Volkskrant
▪ Actie Wilders 'leuk maar kansloos'; Rechtsgeleerden: cassatie in het belang der wet is niet bedoeld om vervolging tegen te gaan	4-2-2009	Volkskrant
▪ Bedreiger Spong voor de rechter	4-2-2009	Volkskrant
▪ CDA zakt flink weg in peiling	2-2-2009	Volkskrant
▪ Geert Wilders	30-1-2009	Volkskrant
▪ Verhagen lobbyde vergeefs bij Londen over Wilders	11-2-2009	Volkskrant
▪ De eeuwige opposant	10-2-2009	Volkskrant
▪ Wil je terugkeren naar Marokko? Blijf er dan!	10-2-2009	Volkskrant
▪ Wilders is 'vreselijk', maar welkom; Britse media hekelen besluit regering om PVV'er toegang tot Groot-Brittannië te weigeren	14-2-2009	Volkskrant
▪ Wilders wil actieve steun van kabinet	14-2-2009	Volkskrant
▪ Londen brandt zich niet aan Wilders; Vetoning 'Fitna' gaat ondanks afwezigheid Nederlandse politicus gewoon door	13-2-2009	Volkskrant
▪ Met frisse tegenzin, maar toch: iedereen mee met Circus Wilders	13-2-2009	Volkskrant
▪ Wilders opgewacht	12-2-2009	Volkskrant
▪ Standpunt Britten onverdedigbaar'; Ook in het buitenland wordt vol onbegrip gereageerd op conflict tussen Wilders en Groot-Brittannië	12-2-2009	Volkskrant
▪ Britten weigeren Wilders toegang	11-2-2009	Volkskrant
▪ Rechts boekt in Hilversum nipte zege	26-2-2009	Volkskrant
▪ Zalm doet kasboekje van koningin	28-2-2009	Volkskrant
▪ PVV de grootste in peiling De Hond	2-3-2009	Volkskrant
▪ PVV ook bij Europese verkiezingen	17-2-2009	Volkskrant
▪ We bieden nu meer vergezichten'; PvdA-integratienota is minder stekelig, maar blijf problemen benoemen	17-2-2009	Volkskrant
▪ Wilders in beroep tegen Engeland	19-2-2009	Volkskrant
▪ Wilders in trek bij hoger opgeleide kiezer	21-2-2009	Volkskrant
▪ Kabinet weigert zaak-Wilders	21-2-2009	Volkskrant
▪ Interpellatiedebatjes terug van weggeweest	21-2-2009	Volkskrant
▪ Een angstige achterban;Achtergrond PVV-sympathisanten	21-2-2009	Volkskrant
▪ Kabinet:geen protest	21-2-2009	Volkskrant
▪ PVV verwoordt wat velen denken'; Bij zorgen om het vrije woord draait het volgens SCP-directeur uiteindelijk om de vraag: van wie is dit land?	23-2-2009	Volkskrant
▪ Rechts boekt in Hilversum nipte zege	26-2-2009	Volkskrant
▪ Eurosceptische PvdA'er opent verkiezingsrijd; accent Europees Parlement	2-2-2009	Volkskrant
▪ De minister heeft echt niet gelogen, zegt de minister	14-4-2008	Volkskrant
▪ Ieder z'n ding in moskee voor jeugd; Inter-etnisch Mekka van de Polder wordt een plek voor jongeren die worstelen met hun identiteit	14-4-2008	Volkskrant
▪ Mufti' Marcouch beledigd door heftige aanval imam	19-4-2008	Volkskrant
▪ Achterhaalde gegevens, suggestief beeld Fitna	19-4-2008	Volkskrant
▪ Ambassadepersoneel in Pakistan 'onveilig'	18-4-2008	Volkskrant
▪ Aan Jami's provocaties heeft het niet gelegen; Accent Ex-comite voor ex-moslims	17-4-2008	Volkskrant
▪ Wilders op 16 mei in Waddinxveen	17-4-2008	Volkskrant
▪ Weten wanneer er een grap bij moet; Zeven bypasses dwingen oud-vakbondsman zijn PvdA-fractievoorzitterschap neer te leggen	17-4-2008	Volkskrant
▪ Het wordt loten tussen top-: Samson, Hamer, Dijsselbloem'	17-4-2008	Volkskrant
▪ Ossel volgt Buyne op in Amsterdam	15-4-2008	Volkskrant
▪ 11	14-4-2008	Volkskrant
▪ Wilders inviteert radicale imams	25-4-2008	Volkskrant
▪ Ambassade in Kabul dicht uit voorzorg	24-4-2008	Volkskrant
▪ Moskeeën zien af van Wildersdebat	24-4-2008	Volkskrant

Titel	Datum	Krant
▪ AIVD merkt meer dreiging	23-4-2008	Volkskrant
▪ Pechtold haalt uit	21-4-2008	Volkskrant
▪ Voorzichtig optimisme klinkt op partijcongres van D66	21-4-2008	Volkskrant
▪ De SGP is geen gestruisvogelde partij; Negentigjarige SGP is de meest stabiele factor in de Nederlandse politiek	25-4-2008	Volkskrant
▪ Wilders wil Nederland-Vlaamse fusie	13-5-2008	Volkskrant
▪ Imams: eerst excuses Wilders, dan pas debat; Discussie met PVV	10-5-2008	Volkskrant
▪ Duikelaartje godslastering nu toch echt kopje onder	10-5-2008	Volkskrant
▪ Religieuze leiders steunen Europese klimaatstrijd	6-5-2008	Volkskrant
▪ Gouden Geert voor film tegen bland	5-5-2008	Volkskrant
▪ Samson wint op de avond van de nutteloze kennis; Bij de Grote Geschiedenis Quiz blijken trivia- 'de mooiste kennis die er is' - toch van pas te komen	2-5-2008	Volkskrant
▪ 93 procent...	30-4-2008	Volkskrant
▪ 23 zetels...	28-4-2008	Volkskrant
▪ Rebels rechts; De mannen van het weekblad Opinio	26-4-2008	Volkskrant
▪ Wilders bedreigd: taakstraf 160 uur	26-4-2008	Volkskrant
▪ De VVD wordt helemaal leeggegeten; Partijcongres begint met historisch lage peilingen; eenderde van de VVD-stemmers kiest voor Verdonk	23-5-2008	Volkskrant
▪ Kamer zet vraagtekens bij arrestatie cartoonist	19-5-2008	Volkskrant
▪ Nu ook al gedoe over getekende versie Koran; Accent Stennis schoppen	19-5-2008	Volkskrant
▪ Kritiek Balkenende op Verdonk	19-5-2008	Volkskrant
▪ Marcouch: politiek negeert doorbraak in discussie islam	17-5-2008	Volkskrant
▪ Een warm Deens bad voor 'aimabele' Wilders	2-6-2008	Volkskrant
▪ Koenders staat geen geld af aan Defendie	2-6-2008	Volkskrant
▪ Terreurdreiging blijft aanwezig	11-6-2008	Volkskrant
▪ Met stoere stapjes op weg naar verheffing	10-6-2008	Volkskrant
▪ Schei toch uit!; Reportage On tour met Rita	7-6-2008	Volkskrant
▪ Vrijspraak voor Wilders-kunstenaar	5-6-2008	Volkskrant
▪ Denen denken dat aanslag vergelding is voor cartoons	4-6-2008	Volkskrant
▪ Verdonk verdringt PvdA	28-4-2008	Telegraaf
▪ CSI LANGS DE SNELWEG; Nederlands Forensisch Instituut zet zichzelf in de etalage	28-5-2008	Telegraaf
▪ ÍK VOEL MIJ NIET VEILIG	5-6-2008	Telegraaf
▪ Lord of the rings'zwaait af	3-5-2008	Telegraaf
▪ Brink sponsor Rita Verdonk	3-5-2008	Telegraaf
▪ Verdonk stijgt naar 25 zetels	5-5-2008	Telegraaf
▪ Dagobert Koenders	6-5-2008	Telegraaf
▪ Verdonk	7-5-2008	Telegraaf
▪ Fortuynist kiest voor Verdonk	7-5-2008	Telegraaf
▪ Beruchte fantast bedriegt Verdonk; Donatie van 1,3 ton niet afgedragen	8-5-2008	Telegraaf
▪ Een op de drie voor de doodstraf	14-4-2008	Telegraaf
▪ Heel vreemd: het gaat wel om mijn leven	5-6-2008	Telegraaf
▪ Verdonk: Men vindt u dom	15-4-2008	Telegraaf
▪ Berlusconi De van; Italiaanse regeringsleider is echte rokkenjager	16-4-2008	Telegraaf
▪ Nijpels: Rutte moet pijlen op Verdonk richten; Nijpels na 10 jaar weg uit Friesland	19-4-2008	Telegraaf
▪ Fiscus slaat munt uit beveiliging Verdonk; Kamerlid rijdt ook privé in gepanserde Mercedes	20-4-2008	Telegraaf
▪ Felle kritiek Koenders op 'rechts	21-4-2008	Telegraaf
▪ Felle kritiek op Albayrak na vlucht van illigalen	24-4-2008	Telegraaf
▪ Ella ga	26-4-2008	Telegraaf
▪ Lezer is het helemaal beu; Belastingverhogingen, bemoeizucht, groeiende files 'Ze mogen van mij nu direct weg	28-04-2008	Telegraaf
▪ Wij komen op voor de gewone man'	12-5-2008	Telegraaf
▪ Fusie is illusie	14-5-2008	Telegraaf

Titel	Datum	Krant
▪ Niets voor; Zelf groente en fruit telen is weer populair, maar... Begin met sla en tomaten en koop ze als kleine plantjes Doe het niet om geld!	17-5-2008	Telegraaf
▪ BALKENENDE HAALT UIT NAAR Verdonk; Premier verwijt politica gebrek aan daadkracht 'Weg met het negativisme!'	17-5-2008	Telegraaf
▪ MET DANK AAN RITA; Grenscontroles in VS voortaan weer peulenschil Uitzondering geldt alleen voor ons land	21-5-2008	Telegraaf
▪ Arrestatie Nekschot 'DDR-praktijk'; Kamer valt massaal over vastzetten van cartoonist	21-5-2008	Telegraaf
▪ Halal eten en geen alcohol	21-5-2008	Telegraaf
▪ Fusie mer Vlaamse deelstaat'; Oproep Geert Wilders: Aanval op Verdonk	12-5-2008	Telegraaf
▪ Prinses Maxima kent haar taak	12-5-2008	Telegraaf
▪ Kiezersbedrog	20-5-2008	Telegraaf
▪ Oppositie gaat vol in de aanval	22-5-2008	Telegraaf
▪ Negativisme komt door kabinet'; Oppositie laakt houding van premier Balkenende Kloof tussen overheid en burger oorzaak van chagrijn	23-5-2008	Telegraaf
▪ Filmrol Verdonk	24-5-2008	Telegraaf
▪ Weg met het negativism!'; Stormbestendige JAN PETER BALKENENDE 10 jaar in landelijke politiek 'Rita Verdonk beeld van vermeende daadkracht	17-5-2008	Telegraaf
▪ Partij Verdonk: Balkenende niet geloofwaardig	18-5-2008	Telegraaf
▪ Kamer wil graag Spijkers helpen	18-5-2008	Telegraaf
▪ PvdA naar dieptepunt in peiling	19-5-2008	Telegraaf
▪ Hirsch Ballin ergert zich aan Verdonk; Botsing in spoedebat Aanhang doneert	6-6-2008	Telegraaf
▪ ToN-aanhang doneert voor beveiliging	6-6-2008	Telegraaf
▪ Onderzoek naar rol OM en politie in zaak-putten	28-5-2008	Telegraaf
▪ Vrij Spel voor EU-crimineel; Toegangscontrole nauwelijks toegepast	4-6-2009	Telegraaf
▪ ToN tegen gehakt; ToN dient motie van wantrouwen in tegen kabinet	28-5-2009	Telegraaf
▪ Wiegel prijst Geert Wilders	18-5-2009	Telegraaf
▪ Van Baalen haalt uit naar oud-partijgenoten	17-5-2009	Telegraaf
▪ Minister tegen inzet mariniers op schepen; 'Wapenwedloop met kapers'	14-0-2009	Telegraaf
▪ ToN werft in regio	13-5-2009	Telegraaf
▪ EU-verkiezing raakt leiderschap bij VVD	12-5-2009	Telegraaf
▪ Een verkiezing met maar twee smaken	2-6-2009	Telegraaf
▪ België is Failliet!'; Zuiderburen sidderen voor stemmenkanon JEAN-MARIE DEDECKER 'Prins Filip is een houten klaas'	7-6-2009	Telegraaf
▪ Wilders 33	27-4-2009	Telegraaf
▪ Volksfeest voor altijd getekend'; Tweede Kamer reageert verbijst	1-5-2009	Telegraaf
▪ Veel partijen tegen invoeren minimumstraf	28-4-2009	Telegraaf
▪ Verdonk: Pedo laten castereren	23-4-2009	Telegraaf
▪ Weg lijkt vrij voor dubieuze legerimam	21-4-2009	Telegraaf
▪ Zelfverrijking van PvdA'ers'	15-4-2009	Telegraaf
▪ Extra tijd om imam te lozen	10-4-2009	Telegraaf
▪ Wilders scoort met weglopen	30-3-2009	Telegraaf
▪ Beschamend!'; Coalitie schuift crisisoverleg opnieuw vooruit Kritiek zwelt aan Het gemor neemt toe	19-3-2009	Telegraaf
▪ Verdonk legt ruziek met ex-adviseur bij	12-3-2009	Telegraaf
▪ Sluizen open	11-3-2009	Telegraaf
▪ Minder asielbeleid onder Albayrak; Asieladvocaten prijzen staatsecretaris	10-3-2009	Telegraaf
▪ Albayrak vervoert chauffeur	6-3-2009	Telegraaf
▪ Verdonk geeft krukken weg	9-2-2009	Telegraaf
▪ Sluiting dreigt voor negeren rookverbod	7-2-2009	Telegraaf
▪ Wilders rukt op; 'Rutte is een draaikont'	26-1-2009	Telegraaf
▪ Parlementarier mond gesnoerd	22-1-2009	Telegraaf
▪ Verbod op smalende godslastering uit Wetboek van strafrecht geschaft	21-1-2009	Volkskrant
▪ Hadden wij hem maar; In de ban van Obama	4-1-2009	Volkskrant
▪ Kamer vergeeft minister zijn 'flapuitelij	23-1-2009	Volkskrant

Titel	Datum	Krant
▪ Wil je terugkeren naar Marokko? Blijf er dan!	10-2-2009	Volkskrant
▪ Niet dat christelijke Trouw-gejank	16-2-2009	Volkskrant
▪ Gronings rokerscafé de Kachel krijgt geeiste 1.200 euro boete	21-2-2009	Volkskrant
▪ Geen pardon voor roken in café de Kachel	7-2-2009	Volkskrant
▪ Het valt tegen, absoluut	9-2-2009	Volkskrant
▪ Massale fraude'of toch overzichtelijk probleem	27-1-2009	Volkskrant
▪ CDA zakt flink weg in peiling	2-2-2009	Volkskrant
▪ Geen tv-show, maar burgercommissie; PvdA voelt zich vrij om parlementair onderzoek naar Irak te doen, maar gunt Balkenende zijn onderzoek	5-2-2009	Volkskrant
▪ Kamer als politiek café voor vluggertjes; Conferentie over aanzien parlement	23-3-2009	Volkskrant
▪ Programmaopsteller stapt uit ToN	20-3-2009	Volkskrant
▪ Of we nog even geduld willen hebben; De coalitiepartijen steggelen al tien dagen in beslotenheid over het broodnodige crisispakket	18-3-2009	Volkskrant
▪ Keiharde kern denkt mee met Rita, politiek morsdood of niet	16-3-2009	Volkskrant
▪ Pleisterplaats voor doctorandussen; D66 lokt grote groepen hoog opgeleiden en vrijzinnige kiezers weg bij de PvdA en het CDA	07-03-20209	Volkskrant
▪ Kamer kapittelt De Vries over baret voor imam	9-4-2009	Volkskrant
▪ Vrienden op rechts; Het stemgedrag van de PVV in de Tweede Kamer	4-4-2009	Volkskrant
▪ De doe-het-zelf-film kinder; Zoeken naar succes met low budget films	2-4-2009	Volkskrant
▪ Oppositie wantrouwt Irak-onderzoek; Aantal partijen vreest dat Balkenende toch censuur'pleegt op eindrapport commissie-Davids	2-4-2009	Volkskrant
▪ Boze Kamer voelt zich gepasseerd; Crisisakkoord De oppositie heeft het nakijken in debat over maatregelen	27-3-2009	Volkskrant
▪ Raad: subsidie voor politieke bewegingen	29-4-2009	Volkskrant
▪ Senseo-gevoel is een non-gevoel; Philips haalt een miljoen Senseo's terug	18-4-2009	Volkskrant
▪ Hoe Wilders gaandeweg een machtsfactor wordt	27-4-2009	Volkskrant
▪ Verdonk: beschuldiging aan adres Sinke onjuist; Accent Verkeerd begrepen	12-3-2003	Volkskrant
▪ Bos haalt uit naar CDA: ze zijn bang	11-3-2009	Volkskrant
▪ Sinke doet aangifte tegen Rita Verdonk	4-3-2009	Volkskrant
▪ Rechts boekt in Hilversum nipte zege	26-2-2009	Volkskrant
▪ SP treedt toe tot besloten overleg in Kamer	17-4-2009	Volkskrant
▪ De Vries lijkt met Kamer te botsen over legerimam	20-4-2009	Volkskrant
▪ Conflict over JSF in kiem gesmoord	24-4-2009	Volkskrant
▪ Vasthouden aan open karakter'; Haagse reacties Toekomst koninginnedag	1-5-2009	Volkskrant
▪ Kiezers zweven door gebrek aan debat	9-4-2009	Volkskrant
▪ Ondertussen in...	27-4-2009	Volkskrant
▪ Nipte steun Kamer voor aanstelling van legerimam	22-4-2009	Volkskrant
▪ Traditionele partijen vermolmen België'; AAN HET WOORD Jean-Marie Dedecker	3-6-2009	Volkskrant
▪ Gehaktdag:kauwen op 2.8222 pagina's; Kamer verdrinkt in onderwerpen tijdens tiende aflevering van dag waarop kabinet verantwoording aflegt	29-5-2009	Volkskrant
▪ Strijd tegen importbruiden werkt; Gezinsvorming fors terug genomen sinds invoering van leeftijds- en inkomenseis voor buitenlandse partner	23-5-2009	Volkskrant
▪ VVD heeft geen alternatief voor Rutte; Politiek-leider zal slecht resultaat bij Europeseverkiezingen overleven, maar gemeenteraadsverkiezingen vormen risico	15-5-2009	Volkskrant
▪ Slag om de kiezer houdt niet meer op	5-5-2009	Volkskrant
▪ 11	14-4-2008	Volkskrant
▪ Mariette Hamer heeft rode jurk l gepast	17-4-2008	Volkskrant
▪ Pechtold haalt uit	21-4-2008	Volkskrant
▪ PVDA moet weer veilige haven zijn';Kersverse fractievoorzitter Hamer	4-3-2008	Volkskrant
▪ Voorzichtig optimisme klinkt op partijcongres van D66	21-4-2008	Volkskrant
▪ Verdonk wil einde maken aan de 'vierde macht'	21-4-2008	Volkskrant
▪ Pechtold, het eloquente alternatief	19-4-2008	Volkskrant
▪ Rebels rechts; De mannen van het weekblad Opinio	26-4-2008	Volkskrant

Titel	Datum	Krant
▪ Crisis rond Vogelaar verdiept zich; De minister van Wonen, Wijken en Integratie opereert ongelukkig in de media en met haar medewerkers	25-4-2008	Volkskrant
▪ CDA is veel te stil in integratiedebat'; Vooral jongeren vinden dat christen-democraten zich op de vlakke houden en meer stelling moeten nemen	24-4-2008	Volkskrant
▪ Kamer verwerpt motie tegen albayrak	24-4-2008	Volkskrant
▪ Het is in de PVDA al vele jaren 5 voor 12; Onvrede en interne kritiek lopen als een rode draad door de Nederlandse sociaal-democratie	5-3-2008	Volkskrant
▪ Hamer: bagatalliseer onzekerheden niet	5-2-2008	Volkskrant
▪ Betrek de burger bij het bepalen van de strafmaat'; Accent Rita & rechtspraak	29-4-2008	Volkskrant
▪ Weinig oor voor asielverhaal	29-4-2008	Volkskrant
▪ Tig cursussen en toch in de verkeerde klas; Terwijl de inburgeringsklassen in Rotterdam vol zitten, belt in Amsterdam de helft af	26-4-2008	Volkskrant
▪ Rol Van Vollenhoven in zaak-Spijkers	19-5-2008	Volkskrant
▪ Kritiek Balkenende op Verdonk	19-5-2008	Volkskrant
▪ Rita Verdonk opgelicht	8-5-2008	Volkskrant
▪ Verdonk slachtoffer van vlotte babel	8-5-2008	Volkskrant
▪ We lopen vast, en ik hou van tempo'; Minister van Verkeer en Waterstaat: ik kan er niet tegen dat we met z'n allen zo gezapig zijn geworden	5-5-2008	Volkskrant
▪ Theo Maassen smijt camera kapot	2-6-2008	Volkskrant
▪ Albayrak is opnieuw Chinezen kwijt	29-5-2008	Volkskrant
▪ VVD wil centrum van verzet zijn tegen kabinet	24-5-2008	Volkskrant
▪ De VVD wordt helemaal leeggegeten; Partijcongres begint met historisch lage peilingen; eenderde van de VVD-stemmers kiest voor Verdonk	23-5-2008	Volkskrant
▪ Strengere regels gaan moeilijk voor alle Wajong'ers gelden; Arbeid PvdA, GroenLinks en SP willen niet korten op uitkering jonggehandicapten die wel werken	21-5-2008	Volkskrant
▪ Verdonk beveiligd zich desnoods zelf	6-6-2008	Volkskrant
▪ Persoonsbeveiliging Rita Verdonk gestaakt	5-6-2008	Volkskrant
▪ Fenomenaal snelle leerling van zichzelf. Dinsdagprofiel Ernst Hirsch Ballin	6-6-2008	Volkskrant
▪ Koenders staat geen geld af aan Defendie	2-6-2008	Volkskrant
▪ Rita Verdonk hóéft de files helemaal niet op te lossen	6-5-2008	Volkskrant
▪ Kabinet heeft enorm imagoprobleem	22-5-2008	Volkskrant
▪ Verdonk: bestuur TON stapt op	21-6-2008	Volkskrant
▪ Dit zijn LPF-toestanden, bindt ook Rita zelf	19-6-2008	Volkskrant
▪ Ik kreeg weerzin tegen die debatjes'; Aftredende SP-fractievoorzitter: het is mijn frustratie dat er in de Kamer geen plek is voor wezelijke zaken	18-6-2008	Volkskrant
▪ Schei toch uit!; Reportage On tour met Rita	7-6-2008	Volkskrant
▪ Peiling: PVV voor het eerst op verlies	29-8-2008	Volkskrant
▪ Tweede kandidaat voor lijsttrekkerschap VVD	28-8-2008	Volkskrant
▪ Krakkers waren creatief in haveloze stad'	27-8-2008	Volkskrant
▪ Weg met Commissie Gelijke Behandeling'	25-8-2008	Volkskrant

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3,184	15,921	15,921	3,184	15,921	15,921	2,746	13,732	13,732
2	2,306	11,528	27,449	2,306	11,528	27,449	2,253	11,263	24,995
3	2,058	10,289	37,738	2,058	10,289	37,738	2,160	10,801	35,796
4	1,836	9,182	46,920	1,836	9,182	46,920	1,985	9,924	45,721
5	1,402	7,008	53,928	1,402	7,008	53,928	1,437	7,187	52,907
6	1,125	5,623	59,551	1,125	5,623	59,551	1,286	6,431	59,338
7	1,034	5,169	64,719	1,034	5,169	64,719	1,076	5,382	64,719
8	,990	4,952	69,672						
9	,916	4,579	74,251						
10	,760	3,802	78,053						
11	,694	3,472	81,525						
12	,634	3,171	84,695						
13	,613	3,064	87,759						
14	,531	2,657	90,416						
15	,459	2,296	92,712						
16	,434	2,172	94,884						
17	,343	1,717	96,601						
18	,296	1,482	98,083						
19	,277	1,383	99,466						
20	,107	,534	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.